

EUGLENA

PB-PP|B-37037
BELGIE(N)-BELGIQUE

**JAAR
GANG 41
NR. 4**

VEGETARISME DOOR DE JAREN HEEN

KLIMAATVERANDERING EN BEHEER

PROT-MINDMAP

DE NIEUWE BLAUWE ZAK

afgifteknijper GENT X • 602287 • ISSN 0772-7895 • VU. Charlotte Van Aeken, Kortrijksepoortstraat 192, 9000 Gent

ZOMER 2021

DRIEMAANDELIJKS NATIONAAL TIJDSCHRIFT VAN JNM

JE BEESTIGSTE JEUGDBEWEGING

JE BEESTIGSTE JEUGDBEWEGING

JNM, de Jeugdbond voor Natuur en Milieu, is een jeugdbeweging voor iedereen tussen 7 en 26 jaar die zich goed voelt in de natuur en zijn schouders niet ophaalt voor het milieu. Samen trekken we het hele jaar door de mooiste natuurgebieden in en laten we ons betoveren door de zotste waarnemingen. We nemen zelf een zaag of schop in de hand en maken ruimte voor natuur. Bovendien gaan we op een duurzame en milieuvriendelijke manier door het leven en proberen we anderen daar ook warm voor te maken. En tijdens de zomermaanden? Dan kan je tijdens één van onze veertig zomerkampen in binnen- en buitenland dagenlang genieten met vrienden in de natuur. Kom zelf op ontdekking bij één van onze vijftig afdelingen in Vlaanderen en Brussel.

Lid worden

Surf naar www.jnm.be/lidworden en vul het inschrijvingsformulier in.

Je krijgt de keuze tussen €24 (standaard), €5 (verlaagd tarief) of €30 (verhoogd tarief) inschrijvingsgeld. Betalingsinstructies volgen via mail.

Lid blijven

Surf naar www.jnm.be en meld je aan.

Surf dan naar "mijn gegevens" (rechts bovenaan).

- €24 (standaard), € 5 of € 30 voor piep-, ini- & gewone leden, geboren in 1995 tot en met 2013

- €30 (standaard) of €24 euro voor steunleden (je krijgt een abonnement op Euglena en geniet van de ledenvoordelen)

- € 40 voor instellingen, bibliotheken, scholen... (je krijgt een abonnement op Euglena + Kikker)

Contacteer ons

Op lokaal niveau zetten honderden vrijwilligers zich in om JNM'ers van 45 afdelingen uren speelplezier te bezorgen. Vul je gemeente in bovenaan op jnm.be en je komt terecht op de contactpagina van jouw afdeling.

Op nationaal niveau wordt de werking gedragen door het hoofdbestuur. Dat zijn ongeveer 70 vrijwilligers die zich in negen werkgroepen en ploegen inzetten. Je vindt de contactgegevens van het hoofdbestuur op jnm.be/hb.

Het hoofdbestuur en de afdelingen worden ondersteund door zes personeelsleden op het nationaal secretariaat in Kortrijksepoortstraat 192 in Gent.

Heb je een administratieve vraag, mail dan info@jnm.be of bel 09 223 47 81.

Euglena is het driemaandelijks nationale tijdschrift van JNM. De artikels en foto's worden gemaakt door onze vrijwilligers. Dank aan alle schrijvers en fotografen! Vragen? Inzendingen? Eén adres: Euglena@jnm.be

Werkten mee aan dit nummer: Lore Bonte, Oliver Mechthold, Eline Sonneveld, Jiri Eeckhout, Willem Van Echelpoel, Jorn Van de Velde, Anton Vandevoorde, Jasmien D'hondt, Lune Labeeuw
Foto voorkant en tussenbladen: Simon Vandepitte

Vormgeving: Communicatieploeg

INHOUD

3 Voorwoord

NATUURSTUDIE

6 Vieze parasieten

8 Het JNM promoteam stelt zich voor!

NATUURBEHEER

12 Stikstof, waarom teveel ook niet goed is

14 Klimaatverandering en beheer

16 PROT promoplan

MILIEU

19 Vegetarisme door de eeuwen heen

21 De nieuwe blauwe zak

24 Diversiteit: uit schuld of overtuiging?

NOG MEER LEUKS

29 Er is leven na je 26e!

34 Nieuws uit nationaal

35 Column Jaar van de laatste: een nalatenschap

AANKONDIGINGEN

36 JNM Winkel

VOORWOORD

Dag allerliefste JNM'er!

Ik begin oprecht met 'allerliefste' omdat ik jullie afgelopen jaar allemaal heel graag ben beginnen zien. Dat meen ik echt. Stuk voor stuk vind ik jullie allemaal geweldig. Maar ik wil het met jullie over een aantal onderwerpen hebben in dit voorwoord. Eerst en vooral is dit het allerlaatste voorwoord dat de huidige bondstop zal schrijven, het volgende voorwoord dat je in je handen zal krijgen zal door een nieuwe bondstop geschreven zijn. Maar dit is ook het voorwoord net voordat de kampenzomer start, een geweldige periode van twee maanden lang vol buitenlucht, warme dagen, zomerse avonden en ochtendlijke dauwtrappen. Het is over die kampenzomer dat ik het even met jullie wil hebben.

Net zoals vorig jaar zal het geen kampenzomer zijn zoals we die bij JNM gewend zijn. Er zal een maximumaantal deelnemers gelden alsook een paar duidelijke hygiënische maatregelen. Maar, en nu komt het, JNM'ers zijn er toch voor blijven gaan afgelopen jaar. Een kampenzomer vol natuur, avontuur, plezier en veel JNM-liefde staat ons weer te wachten. En dit, dit is allemaal mogelijk gemaakt door jonge vrijwilligers die afgelopen jaar in uiterst moeilijke omstandigheden het beste van zichzelf hebben gegeven. En dat, dat waardeer ik, en bij uitbreiding de volledige bondstop, enorm hard. Ik heb met enorm veel liefde toegekeken hoe vrijwilligers, van lokale boerendorpen tot onze Vlaamse grootsteden (én Brussel!) zich dubbel hebben geplooid om activiteiten aan te bieden voor kinderen en jongeren, hen naar buiten te halen, weg van de schermen en

vol bewondering van de natuur te laten genieten. De natuur te ontdekken en de natuur besturen, voor en door jongeren. Want daar doen we het allemaal voor.

Ik merk dat mijn vorige alineas een beetje blijven steken op de standaard melige 'vrijwilligers-bedankings-woorden' dus heb ik besloten om jullie een persoonlijk verhaaltje te vertellen. De mensen die mij de afgelopen jaren in

“ Je valt achterover hoe veel activiteiten er ieder week van JNM doorgaan, zelfs in deze corona-tijden ”

JNM Nationaal hebben leren kennen weten dat ik wel vaak kritisch durfde te zijn over ons vrijwilligersbeleid en soms wel eens een proteststem durfde uitbrengen, ik moet dat niet onder stoelen of banken steken. Maar op 1 augustus 2020 werd ik samen met Lore en Robin – beide oprecht zalige personen, ik had met niemand anders dit jaar bondsvoorzitter willen zijn! – werd verkozen tot bondsvoorzitter van JNM. Van de ene dag op de andere dag ben ik heel anders naar JNM gaan kijken. Ieder zondagavond – en nu komt mijn persoonlijke deel dus – zit ik wat op Instagram te scrollen,

stories bekijken, een foto liken. En iedere zondagavond geraak ik gemotiveerd, krijg ik een enorm warm gevoel (ja, zelfs in deze bizarre tijden!) van al die foto's en stories van JNM-afdelingen die er opnieuw op uit trokken dat weekend met een bende zalige JNM'ers op zoek naar de zeldzaamste paddenstoel of gewapend met vuilniszakken om de bermen zwerfvuil vrij te maken. De kracht van onze lokale afdelingen is enorm, de kracht van JNM die lokaal verankerd is over heel Vlaanderen en Brussel is enorm. Die jonge vrijwilligers die zich een heel jaar lang hebben ingezet: ieder weekend, iedere week, iedere dag om de toekomst van JNM en onze volgende generaties te garanderen: ik vond én vind dat geweldig. Mijn zondagavonden werden oprecht een groot stukje beter en mijn motivatie om er opnieuw een week tegen aan te gaan: tegen schooldeadlines, vreselijke online lessen, haperende online vergaderingen en veel mails. Ik kon er weer tegen.

Ikzelf zag JNM plots als een veel groter geheel, ook al zijn we dat altijd al zo geweest, maar alle puzzelstukken: afdelingen, regio's, nationaal, vrijwilligers, personeel... het viel plots allemaal samen. En het werkt. Het werkt. Het werkt. Ga eens naar onze website en kies bij 'Activiteiten' voor 'Alle afdelingen'. Je valt achterover hoe veel activiteiten er ieder week van JNM doorgaan, zelfs in deze corona-tijden. Je valt achterover als je weet dat onze nationale werking dit coronajaar niet stil zat en enorme stappen vooruit heeft gezet. Je valt achterover als je weet dat we dit jaar inhoudelijk sterk stonden. En daar wil ik ook even op inpikken. Ikzelf vind onze inhoudelijke pijlers, je weet wel:

natuurstudie, natuurbeheer en milieu, enorm belangrijk. Het is een groot deel van onze identiteit en samen met 'jeugd' maakt het ons uniek in heel Vlaanderen en Brussel. Het zijn die pijlers wat ons ook sterk maakt, héél sterk. Geen idee of jullie dit weten maar het afgelopen werkjaar is mijn JNM-hart letterlijk gesmolten bij de 'Verover De Ruimte'-actie van de Milieuwerkgroep (MWG) en de 1000-soortendag die de Natuurstudiewerkgroep in elkaar stak. Het zijn twee héél goede voorbeelden die alles waar JNM voor staat samenbrengt: jongeren en inhoud. Twee acties die georganiseerd zijn vanuit het lokale oogpunt, en niet vanuit

het nationale standpunt. Twee acties waarmee wel als JNM naar buiten konden komen en onze stempel konden drukken: de pers en de buitenwereld wist het toen heel duidelijk toen we parkeerplaatsen zijn gaan bezetten of over heel Vlaanderen 1000 soorten zijn gaan zoeken. Twee acties JNM'ers die mij als bovo enorm gelukkig hebben gemaakt.

Ik moet hier nu afronden want ik ruimte is bijna op. Ik wil hiermee maar zeggen: we zijn als JNM héél goed bezig, dat meen ik echt, dat zeg ik niet – en mensen die mij heel goed kennen zullen dat bevestigen – omdat ik dat geacht wordt als bovo dat te zeggen, maar merci JNM'ers. Allemaal: vrijwilligers,

leden, ouders/voogd, personeelsleden... Jullie hebben afgelopen jaar gemaakt wat het was, het was namelijk geweldig. Het is wel grappig, want ik wilde het in mijn voorwoord hebben over duurzame en circulaire economie. Maar dat is dus niet gelukt, dat zal voor een andere keer zijn.

Oliver
Namens de bondsvoorzitters:
Robin, Lore en Oliver

Foto door MNM radio

NATUURSTUDIE

Foto door Simon Vandepitte

VIEZE PARASIETEN

Door Jiri Eeckhout

Parasieten zijn rotzooiers. Klootzakken die god heeft geschapen. Kortom, echt vuiligheid. Nu denk je waarschijnlijk: "Ah, de mens is een parasiet!" Nee, een soort noemt zichzelf nooit een parasiet. Daarom gaan we u nog verder die ene klootzak in uw strot rammelen. Degene, die al een jaar in onze strot wordt geramd. We kunnen nu eenmaal moeilijk nog beginnen over datgene wat iedereen zo beu is, eenmaal het voorbij is. Dus vandaag eisen we het momentum op. We gaan het fameuze "China-virus", het corona virus of best omschreven als SARS-COV-2 onder de loep nemen.

De doordenker onder u zal zich al afvragen of corona wel degelijk een parasiet is? Een steen in mijn schoen is ook vervelend en kan meer pijn doen dan mijn COVID-besmetting. Toch zal ik deze niet als een parasiet aanschouwen. Moet een parasiet niet iets zijn dat leeft? Leven virussen nu eigenlijk? Het is een vraag waar men in de biologie zich al een aantal jaren toch zijn vraagtekens bijstelt. Er zijn verscheidene definities van wat leven nu precies is, maar geen eenduidig antwoord. Meestal wordt er gesteld dat iets wat leeft in staat moet zijn tot een eigen metabolisme. Dit is een probleem bij virussen. Ze hebben geen eigen metabolisme en geen mogelijkheid tot voortplanting of wat dan ook. Er is echter een grote 'maar' in dit alles. Ze zijn wel opgebouwd uit het gene wat zo typerend is voor

elk organisme, namelijk een genetische code. RNA of DNA (enkel- of dubbelstrengs) en een eiwitkapsel. Afhankelijk van het soort virus is er een lipidenmembraan aanwezig. De geneeskunde beantwoordt deze vraag iets pragmatischer en stelt eigenlijk dat het er niet toe doet of het nu leeft of dood is, het interfereert met de genetische

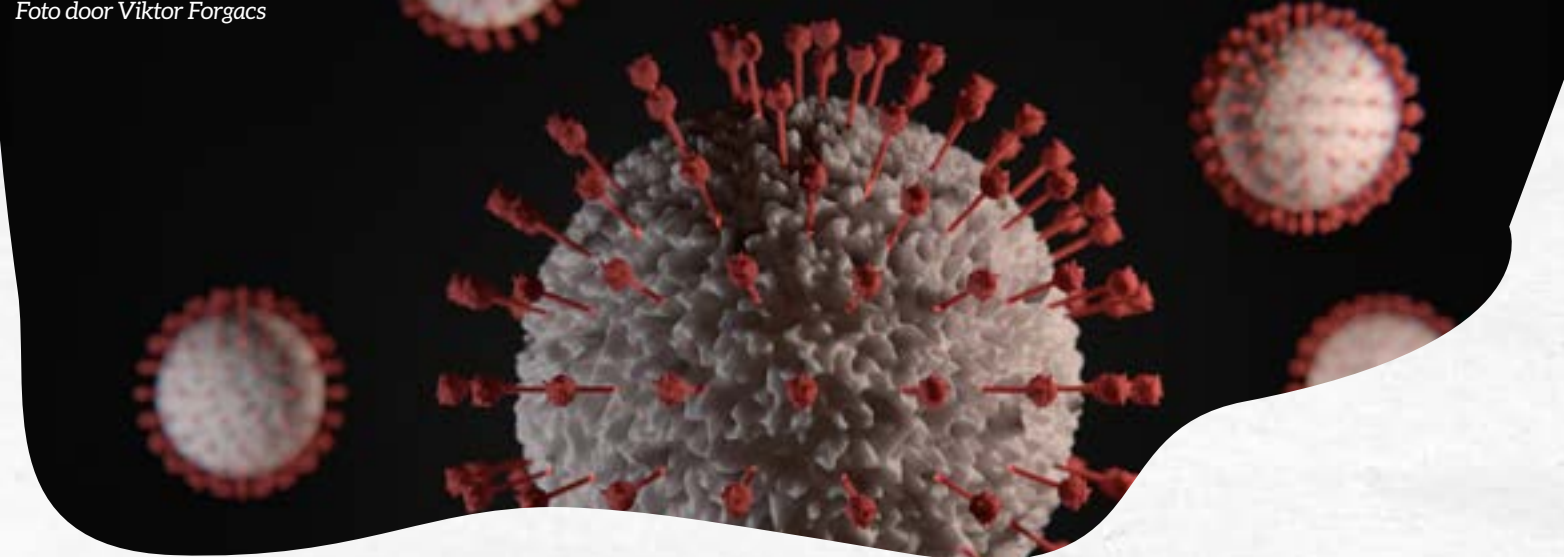
Corona sucks, maar het biedt enkele opportuniteiten om bij te leren en het in de toekomst beter te doen

code in onze biologische processen. Met andere woorden: het parasiteert op onze cellen.

Het corona virus bestaat uit een enkelstrengs RNA-keten met een eiwitkapsel en daarrond een lipiden membraan vol met glycoproteïnen¹. Deze glycoproteïnen op het membraan zijn wat corona zijn typische vorm geeft. Vooral Glycoproteïne S, die zorgt voor de spikes waaraan corona (kroon) zijn naam dankt. Dit glycoproteïne is deels verantwoordelijk voor het zo succesvol zijn van dit virus.

Corona slaagt er in met zijn spikes te koppelen aan de ACE2 receptor, een receptor die op een groot aantal van onze cellen aanwezig zijn. Deze reguleert onder andere de bloeddruk. De koppeling tussen ACE2 en spikes gebeurt in dit type corona virus met een veel grotere precisie dan in alle voorgaande coronavirussen. Het zal u dan misschien ook niet verbazen dat alle huidige vaccins op die spikes zijn gebaseerd. Door de koppeling tussen de spikes en deze ACE2 receptoren kan het membraan van het virus versmelten met ons eigen celmembraan en zo binnendringen in de cel. Eenmaal in de cel wordt het omkapseld door een lysosoom, die als doel heeft om de vreemde indringer uit te schakelen door een enorm zure omgeving te creëren. Deze verzuring triggert het viraal RNA om vrij te komen in de cel. Het virus heeft nu zijn job gedaan en kan rekenen op de interne machinerie van onze cellen. Het viraal genoom (RNA) is een beetje zoals het boodschappenlijstje dat je aan je vriendin geeft, het enige wat jij hoeft te doen is een briefje maken en op het einde van de dag eindigt het in een heerlijke maaltijd, zonder dat je er een druppel zweet hebt moeten voor laten. Het bevat dan ook enkel wat het virus nodig heeft om zichzelf te kopiëren. Onze cellen zullen het RNA waarnemen en aangezien dit qua structuur goed lijkt op ons eigen RNA dat we hebben voor de eigen proteïnen te maken zullen ze ook dat van het virus overschrijven.

Foto door Viktor Forgacs

Op de boodschappenlijst van het virus staat niet heel veel, enkel wat hoogstnoodzakelijk is. Een eiwit om het viraal RNA te kunnen kopiëren, een RNA-replicase en een paar structurele glycoproteïnen een paar assembly-proteïnen werken samen om alles in de cel op de juiste plaats te combineren. Eenmaal al deze stappen vervuld zijn, zal het virus terug samensmelten met het membraan en onze cel verlaten om over te stappen naar een volgende cel. Hoe meer overstappen kunnen gemaakt worden hoe meer virus. Daarom heeft een virus er over het algemeen baat bij niet te dodelijk te zijn.

Allemaal goed en wel deze uiteenzetting, maar waarom worden we nu precies ziek? In COVID-19 zijn er twee fases van ziek worden. De eerste periode is de actief virale periode wanneer het virus nog talrijk aanwezig is. Dit lijkt sterk op de griep. Ons immuunsysteem merkt aan de geïnfecteerde cellen op dat deze worden gekaapt en wekt een inflammatoire respons op. U kent het wel: koorts, hoesten, heel de 'trammelam'. Er wordt een hele cascade ingang gezet om deze virussen te kunnen uitschakelen, door de eigen met-virus-besmette cellen te vernietigen.

Fase twee van de ziekte treedt op wanneer nog weinig virus aanwezig is en is het gevolg van een hyperinflammatoir

effect op het virus. Bij een inflammatoir proces willen we liefst dat al onze mechanismen van het afweersysteem ietwat gecontroleerd blijven, net omdat deze reacties ons sterk ziek maken. Zo bevordert het inflammatoir proces bijvoorbeeld de bloedstolling, bij COVID-19 uit zich dat dan in problemen met trombose. Bepaalde cellen zorgen voor de bevordering van littekenweefsel, dit zien we bij COVID-19 als die volledig witte longen op CT-scan. Dit zorgt ook dat er minder goede zuurstofopname is. Verder wordt door de afbraak van onze alveolaire cellen de integriteit van het logweefsel aangetast waardoor er vocht op de longen kan komen, wat opnieuw de zuurstof opname bemoeilijkt. En ja als je geen zuurstof krijgt, dan kan je uiteindelijk niet overleven...

We kunnen stellen dat SARS-COV2 een enorm succesvol virus is. Al bij al is het voor jongere mensen niet heel dodelijk, maar wel enorm besmettelijk, waardoor de gevolgen uiteindelijk wel catastrofaal zijn. Het is door deze 'tamzak', een stukje rondvliegend RNA dat niet eens voor zichzelf kan zorgen, dat wij al een jaar binnen zitten. Het doet het superioriteitsgevoel van ons ras wankelen. Het corona virus heeft door zijn overdracht van dier naar mens getoond dat we eens wat beter moeten nadenken hoe wij omgaan met dieren en

de industrie. Wanneer je naar de beestenindustrie in het Westen kijkt, zal je namelijk merken dat ook daar een aantal tikkende tijdbommen zitten. We kunnen ons nu niet voorstellen wat er zou gebeuren moest een HIV-virus ontstaan met dit soort besmettelijkheid, maar ook dit virus was een sprong van dier naar mens. Corona sucks, maar het biedt enkele opportuniteiten om bij te leren en het in de toekomst beter te doen. Als we die niet benutten, dan zal Corona ook gewoon slecht eindigen.

HET JNM PROMOTEAM ALIAS PROT STELT ZICH VOOR!

WAT IS HET PROT?

PROT is een scheet, dat weten we allemaal, maar nog belangrijker het is hét PROMoTeam van JNM!

We zijn een gezellige bende JNM'ers die een hart hebben voor de afdelingen. En dat uit zich in het geven van tips over promovieren én het ondersteunen van afdelingen daarin.

WAT DOET PROT?

PROT komt regelmatig samen om projectjes uit te werken waardoor het duidelijker wordt voor afdelingen hoe ze promo kunnen voeren én het ook een stuk makkelijker wordt. Afdelingen kunnen aan PROT vragen om samen met hen over promo na te denken. Dat kan resulteren in een promoplan op maat van de afdeling. Als de afdeling dat wil, dan kan PROT hen nog een tijdje ondersteunen in het uitvoeren van dat promoplan.

WIE IS PROT?

Zoals dat met elke ploeg binnen JNM gaat, verandert ook de samenstelling van PROT elk jaar. Sommige PROT'ers blijven, anderen gaan een andere uitdaging aan. Voor dit werkjaar bestaat PROT uit deze prachtige gezichten. Herken je ze?

HOE KUNNEN JULLIE PROT BEREIKEN?

Voor specifieke (aan)vragen: Jasmien.dhondt@jnm.be

Voor het verkennen van promo ideeën of -tips kun je ook altijd bij een buurafdeling of de RAC'er (Regionaal AfdelingsCoördinator) polsen.

ENKELE PROMOTIPS VOOR WIE ALVAST GRAAG ZELF AAN DE SLAG GAAT

MAKKELIJK

- Social media account van je afdeling goed onderhouden: Facebook, Instagram, tiktok... met foto's van activiteiten, evenementen, projecten... die de jongeren dan zelf ook kunnen delen
- Rubriekje, advertentie of aankondiging in nieuwsbrief/ blaadje/ op de website/ social media van de gemeente, natuurlandpunt, landelijke gilde, ...

MOEILIJKER

- Lokaal project opzetten en de pers op uitnodigen (vb. een kunstwerk maken van straatafval, trektocht om geld in te zamelen voor lokale biodiversiteit...)
- Op scholen/ speelpleinwerkingen langsgaan: biologieleerkracht vragen of je de afdeling mag voorstellen, spel organiseren, met moni's babbelen, ...

DIE HARD

- Met (versierde) fietskar rondfietsen en in elk dorp reclame maken voor de afdeling.
- Maak een promofilmje (+vraag een bekende JNM'er om eraan deel te nemen)

VOOR MEER TIPS EN CONCRETE VOORBEELDEN ZIE DE PROT MINDMAP P. 16

GOOD PRACTICES VAN AFDELINGEN

JNM ROESELARE

JNM Roeselare haalde enkele nieuwe gewone leden binnen door een aparte startdag te houden voor hen én door een duurzame reizen soiree te houden (en die natuurlijk open te stellen voor geïnteresseerden die niet in de JNM zitten).

JNM PALLIETERLAND

"Wij organiseren geregeld een grotenactiviteit die zeer laagdrempelig is. Zo doen we jaarlijks een pokernight en verschillende kampvuuravonden. Daar nemen de gewone leden dan vrienden naar mee. Enkele van die vrienden toonden automatisch interesse in de afdeling en zijn er toen ook bijgekomen." Volgens de afdeling speelde het ongedwongen en vrije karakter van de activiteit een belangrijke rol.

JNM LEIEVALLEI

"Wij gebruikten een opgefriste go-car om verscheidene scholen te bezoeken die in onze afdeling liggen. Best eerst toestemming vragen, via bv kennissen, of de school hiermee akkoord is en even tijd kan vrijmaken. We stonden tijdens de pauze of na de schooluren aan de schoolpoort. We deelden flyers uit en gaven meer info over onze werking."

Verloopt de ledenwerving niet zo vlot?
Zijn de laatste folders al verrot?
Lastig met leden werven?
Moet iemand eens uw lokaal komen verven?
Of is het al helemaal verrot?
Liever een deftig lokaal dan een krot?
Heerst de verveling?
Moeten er eens mensen komen naar uw afdeling?
Te skeer voor beheer?
Geen respons van het gemeentefonds?
Komen er geen nieuwe kinderen uit hun kot?
Komen dezelfde mensen u uit uw strot?
Is er wat weinig gelach op je vriendjesdag?
Nood aan een nieuwe JNM-vlag?
Is uw afdeling een beetje absent?
De PROT maakt hem in een vingerknip bekend!
Was je laatste kamp een echte ramp?
We laten je niet over aan je lot
Want daarvoor zijn wij de PROT

PROT
de PROT die is goe mee
PROT staat niet voor scheet
Promotie bij de vleet
Hulp nodig met reclame?
Het is prot die in actie treedt eey

Problemen met reclame?
Daar hoeft je je niet voor te schamen
De PROT die helpt je samen
Plannetjes te beramen
Voor het helpen van je divisie
De PROTdie maakt dat ez

Wij komen naar je streek
Met een dikke keek
Of een chocolademilksjeek
Maar zeker geen steak
Want we blijven vegetarisch

NATUURBEHEER

STIKSTOF...OF WAAROM TEVEEL OOK NIET GOED IS

Door Jorn Van de Velde

Stikstof is een van de grootste problemen waar onze natuur en natuurbeheerders vandaag mee geconfronteerd worden. De vorm van stikstof die door landbouw, industrie en verkeer uitgestoten wordt, is als een drug voor onze natuur: ze raakt helemaal ontregeld. Dat is een probleem, maar daar blijft het niet bij. Doordat Vlaanderen geen gepast wetgevend kader kan voorzien, dreigt niet alleen de natuur, maar ook de industrie vast te lopen. Dat zorgt voor een stevige knoop, waar ik jullie graag even doorpraat.

Stikstof, wat is dat nu alweer?

Wanneer we het in de context van natuurbeheer over stikstof hebben, praten we niet over het Brusselse hiphopcollectief,

maar over het chemische element stikstof. Stikstof is alomtegenwoordig: zo'n 80% van de lucht die we inademen bevat stikstof. Het is te zeggen: stikstofgas. Daarnaast is stikstof een essentiële bouwsteen voor organismen: zowel wij als plantjes hebben dat graag, al kunnen we niets met het stikstofgas in de lucht. Waar wij stikstof via ons eten (de planten) opnemen, halen planten dat in verschillende vormen uit de bodem. Stikstof is cruciaal, maar de variant die planten kunnen opnemen is meestal beperkt beschikbaar in de bodem. Elke plant heeft daardoor zijn eigen strategie om stikstof te verkrijgen, wat voor een grote biodiversiteit zorgt. Een typisch voorbeeld is de samenwerking tussen klavers en bacteriën: die laatste zetten de stikstof uit de lucht om naar een vorm die de planten kunnen opnemen. Geweldig, toch?

Een beetje te veel stikstof

Normaal gezien is er dus weinig stikstof. Wanneer we het in deze context over 'normaal' hebben, dan gaat het over de toestand tot zo'n dikke 100 jaar geleden. Sindsdien nam de hoeveelheid plant-beschikbaar stikstof echter sterk toe. Want toen ontdekten men kunstmest, begon de industrie steeds groter te worden en begonnen er auto's rond te rijden. Kunstmest bevat veel beschikbare stikstof (ideaal voor landbouwplanten), fabrieken stoten vaak stikstof uit, auto's stoten stikstof uit... De kunstmest zorgde er daarnaast voor dat de landbouwindustrie kon groeien, doordat er meer eten voor de dieren beschikbaar was. Elk van die dieren zorgt dan weer voor mest, mét stikstof. Die stikstof komt dan in de lucht terecht, waarna het door de wind meegevoerd wordt en uiteindelijk ergens neerkomt. Dan spreken we over stikstofdepositie. Gemiddeld valt er in Vlaanderen tegenwoordig zo'n 25 kg/ha stikstof uit de lucht.

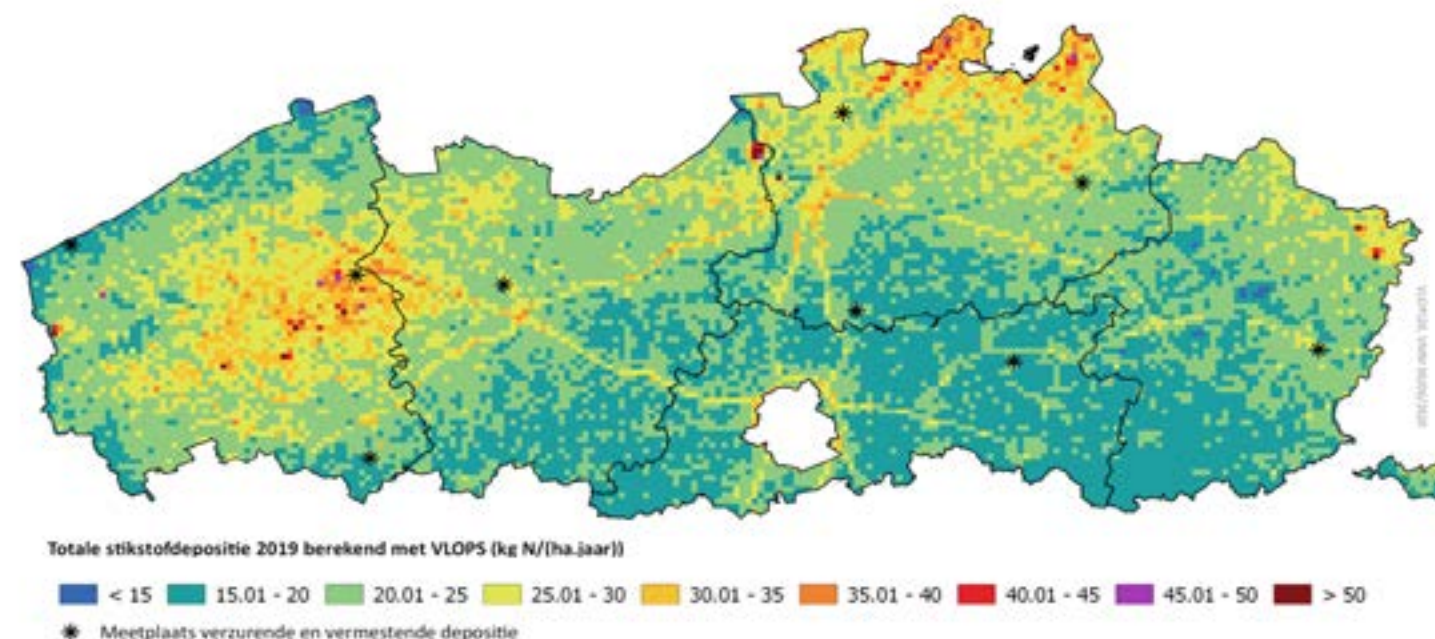
25 kg klinkt misschien niet zoveel, maar voor onze natuur is ver boven de grens. Voor de meeste types natuur is een maximum van 10 kg per jaar een aangeraden hoeveelheid. Vergeet niet dat de meeste planten zijn aangepast aan te weinig stikstof. Nu is er echter een overdaad aanwezig, waardoor de planten die het snelst kunnen groeien, alles kunnen binnenhalen en de natuur overheersen. In plaats van een biodivers bos of stukje heide, waar een klein verschil in stikstof, licht of water kan betekenen dat er andere planten groeien, krijgen we natuur die overwoekert raakt door grassen, bramen, brandnetel. Dit zijn allemaal planten die heel efficiënt stikstof

Vlaanderen.

We geraken maar niet aan de oplossingen

We moeten dus de Europese beschermde natuur in Vlaanderen voldoende beschermen. De Europese natuurwetgeving stelt dat als we dat niet doen, we boetes krijgen. Nu zou je kunnen zeggen: maar ja, jullie zijn de BWG, ga dan beheren? Helaas: met beheren alleen komen we er niet. De hoeveelheid stikstof die nu uit de lucht valt, is simpelweg te groot. Dus werd er gezocht naar een degelijke wettelijke oplossing. Helaas zijn 'degelijke wettelijke' oplossingen niet hetgeen waar Vlaanderen altijd om bekend

Zoals je kan raden, is dat niet het geval: recent heeft een rechter voor het eerst beslist dat het PAS niet voldoet om de Europese natuur deftig te beschermen. Dat betekent dat we terug naar af zijn. Dat is niet alleen voor de natuur een groot probleem: ook voor alle sectoren waar stikstof uitgestoten wordt, is dat een probleem. Zonder wettelijk kader kan er voorlopig namelijk géén stikstof meer uitgestoten worden, omdat de natuur sowieso beschadigt raakt. Dat betekent dat heel veel projecten tegengehouden kunnen worden. Nu, de stikstofuitstoot moet sowieso omlaag, maar dat impliceert niet per se dat er niets meer uitgestoten mag

kunnen binnenhalen en dan sterk groeien (en die in een evenwichtig bos zeker hun plaats hebben!) Voor andere planten is er dan al snel geen ruimte meer. Veel van onze natuur willen we echter behouden, of moeten we van Europa zelfs behouden. De beste natuurgebieden zijn namelijk aangeduid als 'Natura 2000'-gebied, wat Europees beschermde natuur is. En daar knelt het schoentje in

staat.

Al enkele jaren is men aan het sleutelen aan de zogenaamde 'PAS', de 'Programmatorische Aanpak Stikstof'. Dat is een mondvul voor een wettelijk systeem dat bepaalt wie waar welke hoeveelheid nog mag uitstoten. Men was recent begonnen met een voorlopige versie van dit systeem uit te voeren. Eind goed, al goed?

worden, zolang dat op een beperkte schaal gebeurt. Het is op dit complex vraagstuk dat de Vlaamse regering een antwoord moet voorzien. Je moet maar eens minister van Omgeving zijn...

Wil je graag meer weten? Via natuurpunt.be/stikstof vind je een hoop informatie!

Goed nieuws: na het schrijven van dit artikel is een voorlopige regeling goedgekeurd die de uitstoot voor landbouw en industrie sterk beperkt. Al blijft het wachten op een volledig wettelijk kader!"

KLIMAATVERANDERING EN BEHEER: UITDAGINGEN OF OPLOSSINGEN?

Door Jorn Van de Velde

Dat het klimaat verandert en dat dat een probleem is hoeft ik aan jullie, rasechte JNM'ers, vast en zeker niet uit te leggen. We zien dat meer en meer ook bij ons: drogere zomers en stevigere hittegolven zijn de meest duidelijke effecten die we de laatste jaren gezien hebben. Wie echter vaak buiten komt of veel natuurstudie doet, zal eveneens misschien al gemerkt hebben dat er nieuwe soorten opduiken, dat andere soorten verdwijnen, dat bloemen vroeger bloeien en dat de natuur even goed te lijden heeft onder die droge zomers. De interactie tussen natuur en klimaatverandering is duidelijk en dat zorgt ook voor moeilijkheden voor het natuurbeheer. Kunnen we blijven doorgaan zoals we de laatste jaren tewerk gegaan zijn? En kan natuur juist een deel van de oplossing zijn? Dat zijn maar enkele van de vragen die we ons moeten stellen, dus een overzicht is gewenst!

Het stopt niet bij temperatuur

Laten we even terugkeren naar de basis. De gemiddelde luchttemperatuur neemt door klimaatverandering toe. Dat is het meest eenduidige dat we over klimaatverandering kunnen zeggen, en het meest duidelijke dat we kunnen waarnemen. Die temperatuurstijging zorgt voor verschillende effecten. Allereerst heeft dat effect op andere weerdynamieken: het regent vaker in de winter, en minder in lente en de zomer. Het vriest minder vaak in de winter, en sneeuwt nog veel minder. Kortom: het weer verandert stilaan.

Als het weer verandert, kunnen de planten en de dieren niet achterblijven. We zien verschillende effecten van klimaatverandering: planten die gemiddeld vroeger beginnen bloeien, dieren die vroeger uit hun winterslaap ontwaken, eieren die vroeger gelegd worden en uitkomen... Veel dieren en planten zijn in hun gedrag immers afhankelijk van de temperatuur. Wanneer bepaalde grenswaarden overschreden worden, verandert hun gedrag. Als de luchttemperatuur dus vroeger in het jaar een bepaalde temperatuur bereikt, zullen zij ook vroeger actief worden of iets ondernemen zoals

hierboven beschreven staat. Daarnaast zijn er een hele hoop dieren en planten wiens actieterrein uitgebreid raakt. Als die soorten optimaal groeien of leefden bij een bepaalde temperatuur of neerslag, dan verandert de regio waarin die temperatuur voorkomt. Zo zijn er verschillende mobiele insectensoorten die de laatste jaren snel noordelijker geraakt zijn.

Niet enkel de dieren en de planten veranderen hun gedrag, hun omgeving verandert mee. De droogte of vochtigheid van een bodem heeft een grote invloed op de chemische en fysische processen in die bodem, en dus op de voedingsstoffen die voor planten beschikbaar zijn, of simpelweg op de plant zelf. Als een plant die bijvoorbeeld aangepast is aan een permanent vochtige bodem in een drogere bodem komt te staan, zal die daar niet lang blijven staan. En zo is elke plant-of diersoort aangepast aan een bepaalde niche (een combinatie van optimale aspecten van de omgeving). Op elke soort werkt klimaatverandering via de omgeving dus op een of andere manier wel door. De rechtstreekse invloed van stijgende temperaturen of de minder rechtstreekse invloed van veranderende

neerslagpatronen of een veranderende omgeving zorgt dus voor complexe dynamieken die amper te overzien zijn.

Nu, een veranderende omgeving is eigen aan het 'systeem aarde'. Kijk maar naar de ijs tijden, het uitsterven van de dinos (jammere zaak) en zoveel meer. Wat er echter verschilt, is de ongeziene snelheid. In normale tijden verloopt deze verandering geleidelijk aan. De menselijke invloed zorgt er nu echter voor dat de temperatuurs- en daaropvolgende veranderingen zo snel verlopen, dat vele soorten amper de tijd hebben om zich aan te passen. Ergens zou je kunnen stellen dat de zich snelst aanpassende soorten dan wel voldoende zijn, maar er zijn zelfs volledige soortengroepen waarvoor de veranderingen te snel gaan. Een boomsoort verplaatst zich immers niet zo snel als een vlinder... Bovendien moeten we bepaalde soorten en leefomgeving wettelijk beschermen. Dat zet heel het vraagstuk op scherp: zullen we door klimaatverandering nog aan deze wettelijke verplichting kunnen voldoen?

De te beschermen soorten staan daarboven al onder druk: klimaatverandering is maar één van de drukken is voor de natuur. Zoals je

elders in de Euglena kan lezen, hebben we in Vlaanderen een stikstofprobleem. Daarnaast is onze open ruimte sterk versnipperd, wat soorten nog fragieler maakt, zeker als extreme gebeurtenissen voorkomen. Kort voor ik dit schreef was er bijvoorbeeld de brand in Brecht. Zo'n natuurbranden komen door klimaatverandering wellicht vaker voor. Wellicht is door die brand een groot deel van de populatie van het gentiaanblauwtje, een vlindersoort, verloren gegaan...

Op naar een oplossing, of nog meer vragen?

Het is duidelijk dat klimaatverandering van het natuurbeheer een complexe puzzel maakt. Hoe kunnen we dan de gevolgen van klimaatverandering zoveel mogelijk tegenhouden? In essentie is het antwoord hierop eenvoudig: we moeten onze natuur zo robuust mogelijk maken. Dat wil zeggen dat de diversiteit groot is, zowel binnen soorten als over alle soorten heen, zodat ze zich makkelijker kunnen aanpassen aan schokken. In Vlaanderen is dat, zoals al vermeld, een groot probleem: door de versnipperde natuur is er weinig uitwisseling tussen de verschillende populaties van soorten. Daardoor daalt hun weerbaarheid voor schokken zoals klimaatverandering. We hebben dus eenvoudigweg meer natuur nodig, zodat populaties meer met elkaar verbonden zijn en soorten zich makkelijker kunnen verplaatsen. Eerlijk gezegd: zelfs dit is makkelijker gezegd dan gedaan.

Het aanpakken van biodiversiteit is echter niet altijd zo eenvoudig. Een van de grotere vraagstukken is hoe we de genetische diversiteit van traag verspreidende soorten willen aanpakken, zoals boomsoorten. De gemiddelde eik groeit zo traag dat een eik die 20 jaar geleden geplant is, al niet meer aangepast is aan de

zomerse omstandigheden zoals we die de laatste jaren gekend hebben, en al helemaal niet voorbereid is op de zomers die we binnen, stel maar, 20 jaar kunnen verwachten. En dan is die eik nog steeds maar 40 jaar oud! We zouden ervoor kunnen kiezen om al meteen voluit te gaan en de eik te vervangen door andere, meer zuidelijke boomsoorten. Een boom is een boom en een bos hebben dat tegen klimaatverandering kan, is belangrijk? Helaas is het niet zo simpel: rond een boom zit een heel ecosysteem, dat niet zomaar meegenomen kan worden. Dat betekent dat we niet weten hoe die boomsoort echt zal reageren mocht die hier geplant worden: dat kan slecht gaan, maar evenzeer te goed. Nog een invasieve soort er bij? Een middenweg voor dit probleem om geen andere boomsoorten te zoeken, maar de genetische variëteit aan te vullen met zuiderse varianten van onze eik, die hopelijk beter bestand zijn tegen wat we hier in de toekomst kunnen verwachten. In dat geval blijft de vraag of die zuiderse variant niet ingebed zat in een heel zuiders systeem, echter overeind. Niet enkel voor bomen moeten we deze vraag stellen: of we al dan niet soorten kunnen of moeten verplaatsen is een heel actueel vraagstuk.

De hulp van de natuur inschakelen

Er is nog een andere kant aan dit verhaal: de natuur kan ons ook helpen om koolstof uit de lucht te halen en ons te beschermen tegen de gevolgen van wat we allemaal al in de lucht gepompt hebben. Dat is in een wisselwerking met de robuustheid die we nodig hebben: doordat de natuur ons kan helpen, wordt het aantrekkelijker om de natuur robuuster te maken. Doordat we de natuur robuuster maken, zal ze ons beter kunnen helpen. Natuur kan op verschillende manieren hulp bieden bij de klimaatproblematiek. Het meest vanzelfsprekende is dat we koolstof uit de lucht kunnen

opslaan in onze planten en bodems. Maar dat is lang niet het enige. Natuur in de stad zorgt voor afkoeling tijdens hittegolven; slikken, schorren, moerassen en vijvers kunnen dienen om overtollig water op te vangen bij overstromingen en water te laten insijpelen om droogte voor te zijn... Dat zijn enkele bekende voorbeelden, maar dit lijstje kan nog wel uitgebreider en veel specifieker. Het lijkt er dus op dat de natuur ons nodig heeft om klimaatverandering te overleven en wij natuur nodig hebben om klimaatverandering te overleven. Een win-win, nietwaar? Ja, al moeten we ook hier oppassen: we mogen natuur niet enkel door deze 'ecosysteemdiensten'-bril benaderen. Want hoewel natuur ons verschillende diensten kan opleveren, bestaat het risico dat we aspecten uit het oog verliezen als we enkel hiervoor beheren. Biodiversiteit gaat er immers niet altijd op vooruit wanneer we alleen hieraan zouden denken. Om maar een simpel voorbeeld te geven: we zouden óveral bossen kunnen aanplanten om koolstof op te vangen, maar dan gaan andere diensten en biodiversiteit wellicht verloren op enkele van de gekozen locaties.

Het zal je wel duidelijk zijn: klimaatverandering zorgt voor vele vraagstukken bij het natuurbeheer. Op elk moment moeten we blijven afwegen wat het doel is van de natuur waarmee we bezig zijn, wat we willen bereiken en of dat mogelijk is. Er is geen 'one-size-fits-all'-oplossing mogelijk. Dat is jammer, maar als we blijven nadenken en ons bewust zijn van de nuances, mogelijkheden en schoonheid van de natuur rondom ons, komen we er wel!

Het scheefbloemwitje is een van de typische soorten die de laatste jaren hun actieterrein meer en meer naar het noorden uitgebreid hebben, net als verschillende andere vlinders, sprinkhanen... (Bron: Paul Caers, via waarnemingen.be (cc license))

PROT PROMOPLAN

Wil je promo voeren maar weet je niet goed waar te beginnen? Welkom bij de promo-flowchart! Hierin worden een paar onderdelen van promo aangehaald en een paar tips en tricks meegegeven.

Mix en match vanuit de verschillende kaders wat voor jullie van toepassing is.

Wil je specifiek hulp rond promo met je afdeling of heb je bepaalde vragen, twijfel dan niet om PROT (hét PROMoTeam van JNM) te contacteren via Jasmien.dhondt@jnm.be

Flyeren en affiches ophangen:

- Scholen
- Bibliotheek/ Muziekschool/ Cultureel centrum/
- Biowinkel/ Wereldwinkel
- Jeugdhuis
- Natuurpuntlokaal/ bezoekerscentrum
- Op activiteit flyers meenemen voor wie nieuwsgierig staat te kijken naar wat jullie doen
- Kortom, op plaatsen die een link hebben met natuur/milieu/jeugd

Reclame in boekje van organisatie waar je mee samenwerkt zoals: Natuurpunt, gemeente/stad, andere natuur- jeugd- of milieu organisaties, scholen, mutualiteiten, ...)

- Eenmalig: voor een grote activiteit of bijvoorbeeld de startdag
- Meermalig: elke keer dat het boekje verschijnt van die organisatie zorgen dat je erin staat (artikelletje over afgelopen activiteit, over een actie, jullie activiteitenkalender, leuke foto's...)

Stunt of actie organiseren

- Voorbeelden: Clan du neon, Bloembollen en granaten guerrilla, met krijtverf slogans en logo in de straten, met krijtverf fietspaden maken waar er moeten komen, afvalopruiacties, actie voor plaatselijk natuurgebied in de kijker te zetten...
- Eventueel combi met andere afdeling/organisatie

TIP: kijk zeker ook bij het stukje over actie/ stunt promoten

Naambekendheid
Stunt/actie organiseren
Flyeren
Sociale Media
Reclame in een boekje
Logo bekendheid

Logo bekendheid:

- Trui of tshirt veel aandoen
- JNM vlaggen meenemen op activiteiten/ acties...
- Stickers met logo uitdelen aan leden of aan geïnteresseerden
- Voor wie een lokaal heeft: duidelijk maken aan de ingang dat het lokaal (ook) van JNM is
- met mosgraffiti of kruitverf in het straatbeeld (met de link naar jullie website eronder)
- Logo bij artikels/ berichtjes/ publicaties over de afdeling zetten

Sociale media

- Hou deze up-to-date, werk met veel beeldmateriaal
- Laat ini's de Instagram overnemen tijdens de activiteiten
- Denk eens aan betalende advertenties
- Betrek influencers
- Zorg ervoor dat mensen weten dat het bestaat (stuur eens een mailtje naar alle leden)

START HIER:

Welk doel wil je bereiken met de promo?

1. Naamsbekendheid
2. Leden werven
3. Actie/stunt promoten

Opengestelde startdag & promo

- Bereik zoveel mogelijk mensen met het nieuws van een startdag
- Aankondigen in boekjes van organisaties waar je mee samenwerkt, op websites van scholen en de gemeente en misschien zelfs via de verschillende mutualiteiten.
- Vraag aan ouders om mee promo te voeren via de verschillende whatsapp-groepjes waar ze in zitten voor de kinderen
- Vraag aan de leden zelf om vrienden mee te brengen (mond-aan-mond-reclame is dé weg naar meer leden)
- Betaal eventueel eens een sociale media reclame
- Maak gepersonaliseerde startdag flyers/ affiches voor jouw afdeling (**sjabloon op** www.jnm.be/bestuur/communicatie/promo-promomateriaal)
- Zorg voor een zalige en mega leuke startdag!
- Denk eens aan een aparte startdag voor gewone leden.

Lokale kranten/radio/nieuwsmensen contacteren

- Laat op voorhand weten dat dit zal gebeuren zodat zij ook 'reclame' kunnen maken en/ of iets over kunnen publiceren.
- Laat hun er (achteraf) ook iets over zeggen/schrijven (stuur foto's en eventueel een zelf geschreven artikel)
- Kan ook via de gemeente

Boekje partnerorganisaties

- Zorg ervoor dat je stunt/actie ook aangekondigd wordt in deze boekjes (lokale Natuurpunt, gemeenteblaadje, ...)

Interne promo

- Eigen leden (en hun ouders, vrienden, familie, ...) op de hoogte brengen
- Eigen leden betrekken bij de actie/ stunt

Aankondigen op sociale media

- Via zoveel mogelijk verschillende kanalen
- Op zoveel mogelijk facebookgroepen/ pagina's
- Achteraf ook posten over de actie/stunt (altijd goed als mensen resultaat kunnen zien)

Actie/ stunt promoten

- Lokale kranten/radio/ nieuwsmensen contacteren
- Boekje partnerorganisaties
- Aankondigen op sociale media
- Interne promo

Samenwerken met andere organisaties

- Combi activiteit met een andere jeugd-, natuur- of milieu werkingen
- Reclame voor de activiteiten in het boekje van organisaties waar je mee samenwerkt

Promo op festivals, markten, beurzen (waar jongeren op afkomen)

- Deze tips gelden ook voor naamsbekendheid, maar kan dus gecombineerd worden met leden werven
- Een standje regelen, regelen dat je mag flyeren of affiches ophangen
- Maak een aantrekkelijke stand: hang foto's op van de afdeling, leg zoekkaarten uit, zet een aquarium met waterbeestjes in, zet loeppetjes met insecten in, hang de afdelingsvlag op, leg flyers en promoboekjes klaar, ... bied iets te eten aan (zoals stukjes brownie)
- Maak reclame over de startdag/volgende coole activiteiten
- Geef de activiteitenkalender mee zodat geïnteresseerden al concreet weten wanneer ze kunnen komen.

Leden werven

- promo op scholen
- openstelling startdag & promo
- vriendjesdag
- Promo op speelpleinwerkingen
- samenwerking met andere organisaties
- Promo op festival, markten, beurzen

Promo op scholen

- Affiches/flyers op scholen (eventueel uitdelen aan ouders/ meegeven in boekentas na activiteit)
- Contacteer scholen met de vraag of je mag langskomen om jullie even voor te stellen
- korte ppt met foto's of leuke filmpjes en informatie, hoe interactiever hoe leuker
- Doe een mini activiteit op een school (in de pauze bijvoorbeeld) of ga woensdagnamiddag samen naar een pool en kijk wat er leeft
- lagere school/ middelbaar, maar ook hogescholen en universiteiten (denk maar aan richtingen biologie, sociaal werk, pedagogie, onderwijs)

Vriendjesdag

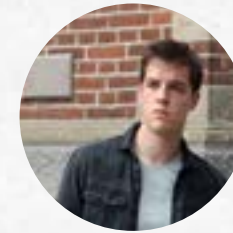
- Iedereen neemt een vriendje mee om JNM uit te proberen. Je kunt er een wedstrijd aan koppelen: Wie een vriendje meeneemt krijgt ...
- Voor gewone leden kun je werken met een kampvuur of gezelschapsspelletjesavond waar ze vrienden op meenemen. Dat is lekker laagdrempelig.

Promo op speelpleinwerking

- Flyeren/affiches
- Doe daar een activiteit (zorg ervoor dat iedereen weet dat het dan een activiteit is van JNM) --> dit kan eventueel aangekondigd worden 'deze zaterdag activiteit met JNM', achteraf Kinderen/ouders flyers meegeven ...
- Babel achteraf even met de moni's. Wie weet hebben zij ook interesse in JNM (nodig ze uit voor de startdagactiviteit).

Om je doel te bereiken kun je samenwerken met andere organisaties. Zij kunnen mee promo voeren met de afdeling. Voorbeelden zijn de lokale Natuurpuntafdeling, jeugdraad, stad/ gemeente, speelpleinwerking en scholen

VEGETARISME DOOR DE EEUWEN HEEN

door Viktor Proesmans

Vegetariërs, waar komen ze vandaan?

Vandaag de dag ontgaat het niemand hoe geladen het onderwerp "vlees" is. Fervente vleeseters zullen je vertellen hoe een mens gemaakt is om vlees te eten. Zo zijn aanhangers van het opkomende "carnivoordieet" overtuigd dat onze voorouders voornamelijk vlees aten en dat dit dus de optimale bron van voeding is (1). Vegetariërs beweren dan weer dat vlees helemaal niet zo belangrijk is en dat mensen altijd voornamelijk plantaardig hebben gegeten. In de documentaire Gamechangers wordt zelfs beweerd dat gladiatoren in het oude Rome voornamelijk vegetarisch waren. Maar hoe zit dat nu werkelijk? Aten mensen vroeger plantaardig of is het vegetarisme een moderne hype? En wie was de eerste vegetariër?

De eerste vegetariërs.

Dus, wie waren nu de eerste vegetariërs? Vraag het een strikt christen en het antwoord zal Adam en Eva zijn (2). Hoe opvallend het vandaag ook lijkt, volgens genesis 1:29 werden dieren en mensen als herbivoor geschapen en was het niemand toegestaan om vlees te eten. Een idee dat zich in de bijbel verderzette tot aan de ark van Noach (Genesis 9:3). Nadat de zondvloed in het verhaal voorbij is spreekt god tot Noach en staat hij hem (en de mensheid) toe om vlees te eten zolang er geen "levensbloed" in zit. Wat levensbloed precies is blijft echter onduidelijk in het verhaal. Het kan betekenen dat je enkel vlees mag eten van dieren die reeds dood zijn. Of het zou kunnen beteken dat je vlees mag eten zolang er geen bloed in zit. In latere fragmenten komen ze hier echter op terug en lijkt het eten van vlees niet langer een probleem te zijn. De bijbel terzijde, als we verder de geschiedenisboeken induiken komen we al vegetarisme tegen in de oudheid (en mogelijks daarvoor) (2). Zo zouden onze verre voorouders voornamelijk plantaardige diëten hebben gehad en wordt er gesuggereerd

dat sommige Egyptische priesters zich volledig onthielden van dierlijke producten. Toch is de eerste persoon waarvan we zeker zijn dat hij vegetarisch was niemand minder dan Griekse filosoof en wiskundige Pythagoras*.

Pythagoras - geboren ca. 570vchr. - is vandaag de dag voornamelijk bij de meesten onder ons gekend door trauma's uit de wiskundeles. Hij heeft echter veel meer gedaan dan dat en was in zijn tijd een zeer vooruitstrevend denker. In het oude Griekenland werd vlees immers volhard geprezen. Het was schaars en gewone mensen konden enkel vlees eten tijdens religieuze feestdagen en speciale gelegenheden. Het eten van vlees werd dan ook gezien als iets dat voorbehouden was voor de absolute elite. Dit kwam nog meer naar voor in de Griekse mythologie waarin de helden bijna uitsluitend leefden op vlees en wijn (2). Hoe sterker de held, hoe meer vlees hij at. Daarom werd vlees niet alleen geprezen, het eten ervan op zich werd al gezien als een heroïsche daad. Nu luidt meteen de vraag waarom werd Pythagoras dan vegetarisch? Hier zijn meerdere

verklaringen voor. De meest waarschijnlijke is religie. De eerste leermeester van Pythagoras was Pherekydes, de grondlegger van het concept "metempsychosis". Deze theorie ging ervan uit dat de geest onsterfelijk was en dat je na je dood opnieuw geboren wordt in het lichaam van een ander wezen (dit kan zowel een mens als een dier zijn). Volgens Pythagoras was het eten van vlees dan ook het eten van een verwante, iemand die je mogelijks in een vorig leven gekend had. Een andere mogelijke reden is ethiek, zo ging hij er ook van uit dat je in vrede moet leven en je je daarom best van vlees onthoudt. Het eten van dieren is immer niet vredevol en zou daarom de drang naar oorlog en geweld kunnen vergroten (een theorie die later onderschreven werd door Plato).

De nalatenschap van Pythagoras

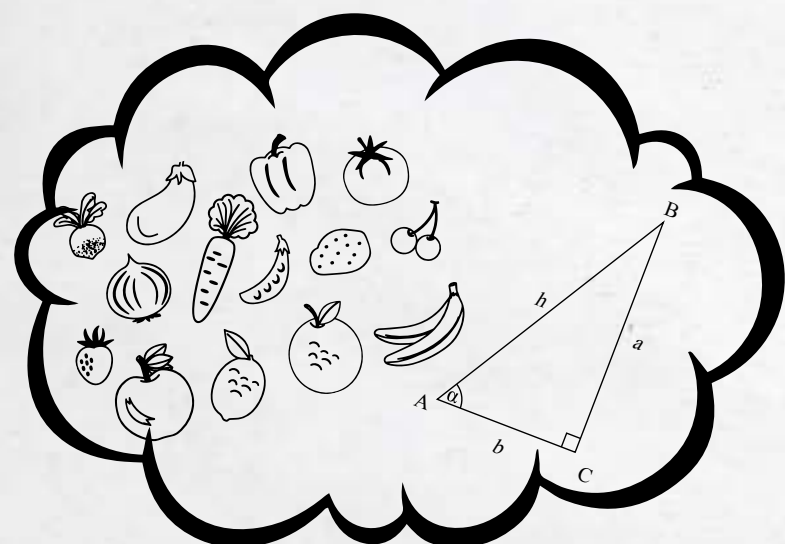
Door het aanzien dat Pythagoras tijdens zijn leven had gekregen ontstond er een soort mythe rondom hem (men zei bijvoorbeeld zelfs dat hij over water kon lopen). Het zal daarom geen verrassing zijn dat het idee van vegetarisme ook na zijn dood bleef voortleven. Zo werd vegetarisme langzamerhand als gezond gezien door de oude Grieken en begon men te denken dat vlees tot ziektes en obesitas zou leiden (3). Onder latere filosofen kreeg vegetarisme nog meer bijval. Zo waren Plato, Socrates en Zeno ook sceptisch over vlees eten en werd de consumptie ervan eerder beperkt (allen hadden hun eigen kijk op het vegetarisme, al zal ik hier in dit artikel niet op ingaan).

Ook de Romeinse Ovidius** en Seneca namen deze ideeën

over, en nog later werden ook Leonardo da Vinci en Jean-Jacques Rousseau geïnspireerd door het pythagorisch gedachtengoed (al waren deze niet helemaal vegetarisch). Vegetarisme gaat dus al heel lang mee en zeker het idee om vleesconsumptie te beperken leeft al lang.

**Er zijn ook bevindingen van vegetarisme in India en andere Aziatische landen, ik zal me dit artikel echter focussen op de Europa*

***Voor zij die van poëzie houden; in zijn epische gedicht "Metamorfosen" schrijft Ovidius over het vegetarisme*

DE NIEUWE BLAUWE ZAK

door Eline Sonneveld

Op 3 juni is het zover, de dag waarop iedereen alle plastic verpakkingen in de PMD mag gooien. Een dag waar we al jaren naar uitkeken! Wel, jullie misschien niet, maar ik wel. In dit artikel leg ik uit waarom, en wat er nu wel en niet in de PMD mag.

Op 1 april 2019 deed de nieuwe blauwe zak zijn intrede. Neen, dat is geen grap, hoor. Vroeger mochten we, naast metaal en drankkarton, enkel plastic flessen en flacons in de blauwe zak gooien. Nu mogen we alle plastic verpakkingen erin gooien! Ik maakte spontaan een vreugdedansje toen ik dit heugelijke nieuws hoorde! Waarom?

Doordat we nu alle plastic verpakkingen in de PMD mogen gooien, kunnen we jaarlijks 70.000 ton meer plastic recycleren! Door al dat gerecycleerde plastic dat opnieuw gebruikt kan worden, moet er minder nieuw plastic gemaakt worden. Een heleboel CO2 uitgespaard dus. Bovendien wordt het niet meer als restafval verbrand. Nog meer CO2 uitgespaard. In totaal zo'n 100.000 ton CO2 per jaar!

Alle plastic verpakkingen

De P in PMD staat voor plastic. Oké, dat is nu veranderd naar alle plastic verpakkingen, maar wat houdt dat precies in? Alle plastic. Dik, dun, hard, zacht, ... alles. Alles? Ja alles. Welja. Geen kapotte emmers ofzo. Die zijn wel van plastic, maar zijn niet echt een verpakking, hé. Die moet je naar het containerpark brengen, bij harde plastic. Maar je mag dus wel alle plastic verpakkingen in de PMD gooien. Toch als ze kleiner zijn dan 8 liter, anders geraken ze niet door de sorteermachines.

Bij de nieuwe blauwe zak geven ze ook 4 tips mee:

- Verpakkingen kunnen we best goed leeggieten of leegschrapen, maar we hoeven ze niet per se uit te spoelen.
- De plastic velletjes moeten we losmaken van de plastic verpakking, zodat ze apart gerecycleerd kunnen worden. Ze bestaan namelijk niet uit hetzelfde materiaal.
- Plastic flessen duwen we best plat, maar mogen we niet dubbelvouwen, want anders herkent de machine de fles niet als fles.
- We mogen geen puzzel meer maken van potjes in potjes voor plaatsbesparing, want daardoor kan de machine ze niet als aparte verpakkingen herkennen en sorteert hij slechter.

Oké, we doen een quizzzz, wat mag er wel in de PMD?

- ☐ Aluminium Afsluitfolie
- ☐ Aluminium Schaaltje Van Dierenvoeding
- ☐ Chipszak
- ☐ Bubbeltjesplastic
- ☐ Witte Verpakkingsschuimpjes
- ☐ Netje rond ajuinen of citroenen
- ☐ Schaaltjes in Piepschuimachtig Materiaal
- ☐ Spuitbus van haarlak
- ☐ Spuitbus van slagroom
- ☐ Deoroller
- ☐ Plastic zakje
- ☐ Champignonbakje
- ☐ Botervlootje
- ☐ Zak van appelsapdoos
- ☐ Bloempot
- ☐ Shampoofles
- ☐ Plastic wegwerpbekertje

Het antwoord is eigenlijk simpel: alles mag erin!

3 dingen die er niet in mogen:

- **Theelichtjes** (die kan je binnenbrengen bij IKEA voor recyclage)
- **Verpakking** van meer dan 8 liter (die kan je binnenbrengen in het recyclagepark bij harde plastic)
- **Piepschuim** (ook die kan je binnenbrengen bij het recyclagepark)

Zijn er nog dingen waar je over twijfelt?
Kijk op <https://www.betersorteren.be>

En het restafval dan?

Als er zo veel in de PMD mag, wat ga ik dan nog in restafval gooien? Goeie vraag! Ik kon aanvankelijk enkel stofzuigerstof bedenken, maar na wat zoeken, heb ik toch nog een aantal andere dingen gevonden:

- **Blisterverpakking of medicijnenstrip van pilletjes.** Je kan het plastic en het aluminium niet van elkaar scheiden, dus restafval.
- **Drankzakjes.** Ook deze verpakking is samengesteld uit een laag plastic en een laag aluminium, die niet van elkaar gescheiden kunnen worden.
- **Aluminiumfolie van een rol of van paaseitjes.** Het is zo dun dat het gewoon verbrandt in de smeltovens. De aluminium afsluitfolie van verpakkingen is vaak iets dikker waardoor die blijkbaar wel kan gesmolten worden voor recyclage.
- **Chipskoker.** Deze verpakking bestaat uit een laag karton, een laag aluminiumfolie, een onderkant uit metaal, waarbij de lagen niet gescheiden kunnen worden van elkaar.
- **Koffiecapsules.** Deze capsules kunnen vaak teruggebracht worden naar de leverancier voor recyclage, maar niet voor alle merken. Doordat ze nog koffiegruis bevatten, horen ze in restafval.
- **Composteerbare zakjes.** Ze zijn niet recycleerbaar als plastic, maar horen ook niet bij de GFT. Bij de groenafvalverwerker worden alle objecten eruit gesorteerd die geen GFT zijn. De machine kan de composteerbare zakjes niet onderscheiden, dus worden die ook eruit gehaald. Bovendien kan niet elke installatie alle composteerbare plastics afbreken. En niet alle bio-

plastics zijn composteerbaar. Dus vandaar, restafval. Daarnaast zijn er ook nog een aantal papierachtige verpakkingen die de restafvalzak kunnen vullen:

- **Behangpapier.** De lijm in het papier verstoort het recyclageproces.
- **Besnotterde zakdoekjes.** Het snot verstoort het recyclageproces van het papier. (Gelukkig bestaat er zoiets als stoffen zakdoeken.)
- **Bouillonblokjespapier.** Indien het een aluminium laagje heeft, is het niet recycleerbaar als papier. (Wist je dat bouillon ook in grote glazen bokaal wordt verkocht?)
- **Vettige keukenrol.** De vettigheid verstoort het recyclageproces van het papier. (Het gebruik van een vod kan dit afval voorkomen.)
- **Vettige pizzadoos of frietjesbakje.** De vettigheid verstoort het recyclageproces van het karton. Als het maar enkele kleine vetvlekken heeft, mag het wel in papier&karton. (Je kan ook met een kookpot naar de frituur gaan.)
- **Plastiekerig papier,** zoals foto's, bakpapier, stickervellen etc. Als je het niet vlot kan scheuren, mag het niet in de papierbak. Het plastic verstoort het recyclageproces van het papier. (De meeste broodzakken kan je vlot scheuren en mogen in papier&karton.)

Gefaseerde overschakeling

De oplettende lezer las in het begin van dit artikel dat de nieuwe blauwe zak zijn intrede deed in 2019, maar ook dat de nieuwe regels pas op **3 juni 2021** overal gelden[1]. Nu kan je je afvragen waarom daar zo'n lange periode tussenzit. Waarom is niet elke gemeente meteen overgeschakeld?

Dit komt omdat er een heleboel **logistieke aanpassingen** moesten gebeuren. De vuilniswagens voor PMD moeten meer capaciteit hebben of hun ronde moet aangepast worden. Vijf nieuwe sorteercentra worden gebouwd en bestaande sorteerinfrastructuur wordt aangepast. Waar vroeger de sorteerinstallatie de PMD opsplijste in 8 zuivere materiaalstromen, worden dat nu minstens 14 stromen[2].

Plastiekbedrijven moeten zich aanpassen aan deze vernieuwde bron van recycleaat, die ze kunnen gebruiken als grondstof. En zoveel meer.

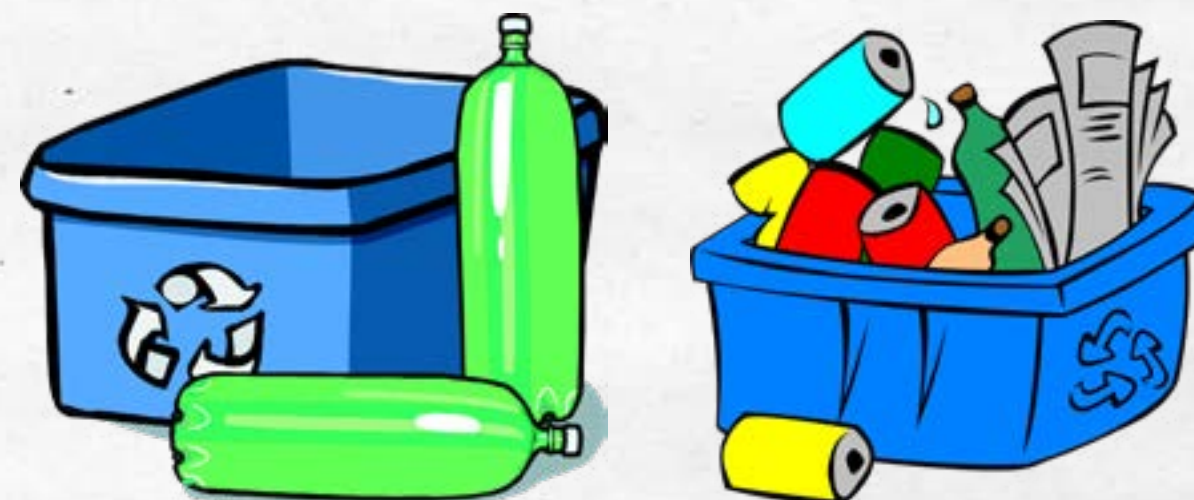
Moest ineens hééél België de omschakeling maken, zou er dus een logistiek probleem ontstaan, en zou niet alle PMD verwerkt kunnen worden. Dankzij de **gefaseerde omschakeling** hebben afvalintercommunales, inzamelaars, sorteercentra en recyclagefabrieken de tijd om zich aan te passen.

Zotte recyclagegraad

De omschakeling loont zeker de moeite. Daardoor stijgt de **recyclagegraad in België van 41% naar 65%**, dat is een stuk hoger dan de Europese aanbeveling van 23%[3]. België heeft één van de hoogste recyclagepercentages voor

huishoudelijke verpakkingen. In de recyclage van verpakkingen zijn we zelfs de koplopers van Europa[4]! Vóór de intrede van de nieuwe blauwe zak recycleerden we 92,5% van de huishoudelijke verpakkingen in België[5], ik ben benieuwd hoe hard dit cijfer zal stijgen!

Eén ding staat vast: **We zijn goed bezig in België!** De nieuwe blauwe zak is een mooie stap richting een meer circulaire economie. Wie weet zal er binnenkort meer verpakking uit gerecycleerd plastic zijn dan uit plastic met een petrochemische oorsprong! Dat droombeeld is misschien dichterbij dan je zou denken...

[1] Wil je weten of jouw gemeente al is omgeschakeld? Dat kan je vinden op www.denieuweblauwezak.be!

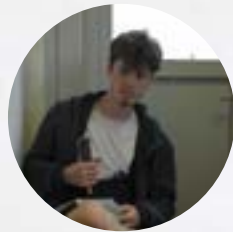
[2] Bron: <https://www.indaver.com/be-nl/nieuws-media/nieuws-detail/persbericht-indaver-start-als-eerste-een-nieuwe-pmd-sorteerinstallatie-op/>

[3] Bron: <https://www.fostplus.be/nl/over-fost-plus/nieuws/vanaf-2019-breidt-fost-plus-de-pmd-inzameling-uit>

[4] Bron: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/waste-recycling-1/assessment-1>

[5] Bron: <https://www.fostplus.be/nl/over-fost-plus/nieuws/nieuwe-blauwe-zak-boost-de-circulaire-verpakkingseconomie>

DIVERSITEIT: UIT SCHULD OF OVERTUIGING?

Door Anon Vandevoorde

Aan de vooravond van mijn oude sokkenbestaan, gebruik ik de Euglena een laatste maal als toevluchtsoord voor mijn pseudo-intellectuele schrijfdrang. Mijn eerste artikel dateert van 2011, een hot or not die ik samen met mijn broer had gemaakt voor het Gentse Zaagblad, werd opgepikt door het nationale magazine. Het is met verbazing dat ik bemerk dat er bijna tien jaren gepasseerd zijn sinds ik op de schoolbanken zat en dat we naar 2020, 2025 en 2030 keken als de kritische deadlines voor CO2-reductie en de transitie naar een duurzame economie. Sindsdien heb ik af en toe mijn bescheiden bijdrage geleverd aan dit magazine. Deze editie zet ik daar graag een minder bescheiden punt achter met een reeks artikels over de samenhang tussen milieu- en sociale-problematiek.

Het is een samenhang waar de JNM al een tijdje mee worstelt. Open JNM, diversiteitswerkgroep, het zijn projecten met goede bedoelingen, maar die zonder langdurige professionele ondersteuning telkens weer lijken te verschrompelen. Ik vraag me dan ook af of direct op de moeilijkst te bereiken groepen mikken wel de juiste tactiek is. Waarom willen we divers zijn? Is diversiteit belangrijk omdat dit tot standpuntverbreding leidt of omdat we onze witte middenklasse-ideologie willen

legitimeren met Marokkaanse posterkinderen? Echte diversiteit komt niet uit het tellen van de hoeveelheid nationaliteiten in je beweging, maar door een thematisch en ideologisch project dat een divers project aanspreekt.

Vandaar deze schrijfsels. Ik doe een oproep om diversiteit niet enkel na te streven door "ons project" te verkopen aan jongeren uit andere sociale klassen, maar door "ons project" zelf aan te passen. Het creëren van een verdraagzame open-minded cultuur binnen de JNM is belangrijk, ja, maar dat is op zichzelf niet genoeg. We hebben nood aan een groene beweging die actief antiracistisch en egalitair is. Een beweging die niet hengelt naar de allochtoon, maar die door haar kritische standpunten over de vijver deelnemers van alle achtergronden aantrekt. Single-issue bewegingen zijn niet langer de oplossing, maar een barrière voor sociale verandering.

Dat er nood is aan een perspectief op sociale rechtvaardigheid in de milieubeweging is niet nieuw. Een groeiende groep JNM'ers – zelfs zij die nog nooit van de Environmental Justice Movement gehoord hebben – voelen in hun buik dat de JNM

zich ook over sociale aspecten zou moeten kunnen uitspreken, maar de gemiddelde JNM'er heeft moeite om de link te leggen tot uiting te brengen, laat staan er een actie of een campagne over op te zetten. En vaak wordt de link enkel consequentieel, maar nauwelijks structureel gelegd – waarmee ik bedoel dat er aandacht is voor de ongelijke gevolgen van klimaatopwarming – en de ongelijke bijdrages aan het ontstaan van het probleem – maar nauwelijks voor hoe achter de exploitatie van natuur en arbeid dezelfde mechanismen zitten. Tijd om daar verandering in te brengen. 'Arithmus van het kapitalisme' is een beknopte bespreking van de structuren in onze wereldeconomie die de exploitatie van zowel natuur als arbeid drijven. In 'De Geest van Malthus' neem ik een duik in de problematische geschiedenis van de milieubeweging – die haar roots in Noord-Amerika vindt – om enkele lessen te trekken.

ARITHMUS VAN HET KAPITALISME

Als we het willen hebben over de gemeenschappelijke oorsprong van zowel racisme, patriarchisme en milieudegradatie dan moeten we het hebben over kapitalisme. Maar kapitalisme is een problematische term, door velen geschuwd (al lijkt daar in de laatste jaren langzaam verandering in te komen). Zodra je het woord gebruikt moet je vrezen voor een aanval op je geloofwaardigheid, want je bent een paria, een radicaal en allesbehalve een realist. De moeilijkheid om het beest bij zijn naam te noemen, vertelt betrekkelijk veel over de aard van het beest. Zoals Jameson (of was het Zizek) schreef: It is easier to imagine the end of the world than the end of capitalism. Sommigen gebruiken dan maar 'neoliberalisme' als veiliger alternatief, maar dat is een concept dat moeilijk kan teruggaan tot fenomenen voor de jaren 1960 en dat door over-extensief gebruik met gelijkaardige connotaties als 'kapitalisme' kampt. Ik voel

me dus genoodzaakt om te beginnen met een formele definitie van kapitalisme. Het kapitalistische wereldsysteem is een set van relaties die tot stand kwam rond 1450-1550 en draait op een ongelijke verdeling van kapitaal en een eindeloze drang naar accumulatie. Kapitalisme is een set van relaties, geen inherente eigenschap van de mens. Het dateert van de periode 1450-1550, niet van de uitvinding van de stoommachine.

Emanuel Wallerstein heeft drie lijvige boeken nodig om de geschiedenis van het wereldsysteem uiteen te zetten – en dan spreek ik nog niet over de boekenkasten die geschreven zijn om zijn verhaal bij te schaven en uit te diepen. Het heeft dus geen zin om zelfs maar een poging te doen om de groei van de wereldeconomie (van Genua naar de Verenigde Nederlanden naar het Verenigd Koninkrijk naar de Verenigde Staten) te schetsen in een nederig pop-artikel als dit. Ik zal mij proberen te beperken tot de essentie, een basis van het mechanisme dat kapitaal drijft tot telkens nieuwe fases van accumulatie.

Kapitalisme's interne contradicties drijven het systeem via crises. Wanneer kapitalisten meer en meer geld accumuleren worden investeringsopportuniteiten schaarser. Hoe meer geld de kapitalist vergaart, hoe meer hij1 investeert.

Maar als de vraag van de markt niet exponentieel groeit, dan betekent dit dat de opportuniteiten voor investeringen kleiner worden. De kapitalist begint te investeren in producten waar zijn collega-kapitalisten ook al in investeren en de concurrentie zorgt ervoor dat de prijs zakt – en met de prijs zakt ook de winst. Dit wordt ook wel een crisis van overaccumulatie (of overproductie) genoemd. In een dergelijke situatie wordt financiële speculatie interessanter dan productie – een fase waar we inzitten sinds 1970. De crisis van overaccumulatie met haar financiële speculatie blijft aanhouden tot er een nieuwe arena voor investeringen gevonden wordt: een nieuwe frontiers. Wanneer deze nieuwe frontiers gevonden wordt door een andere grootmacht en deze leent bij de oude grootmacht met de vele financiële speculatie, dan kan de oude grootmacht als het ware de nieuwe financieren. Zo waren het de leningen van Genua's kapitaal dat de Verenigde Nederlanden toestond hun eigen financieel -en productiesysteem uit te bouwen en het waren de leningen van de Verenigde Staten die de eerste investeringen in China financierden.

De hierboven genoemde crisis is tweeledig. Er is niet enkel een crisis van overaccumulatie, maar ook van onderproductie. Wanneer de kapitalist meer en meer geld vergaard en meer en meer investeert, gebruikt hij ook meer en meer grondstoffen en meer en meer arbeidskrachten. Doordat de winstmarges echter steeds kleiner worden is de kapitalist genoodzaakt zowel de arbeidskrachten als de externe natuur2 steeds minder te compenseren voor hun werk om zelf winst te blijven maken.

Zowel de externe natuur als de arbeidskrachten raken uitgeput – of ze rebelleren: sociale bewegingen wordt opgezet, steeds dieper graven naar steenkool brengt de mijnbouwers naar instabieler lagen en meer mijnen zullen instorten, kortom de condities voor productie laten zichzelf niet zomaar goedkoper maken.

Tijdens de fase van financieel kapitalisme die volgt neemt de ongelijkheid en de sociale onrust steeds toe, er is nood aan nieuwe opportuniteiten voor productie-investeringen. Een nieuwe frontier van goedkope natuur en goedkope arbeidskrachten is nodig om de economie een nieuwe boost te geven. Voor de Verenigde Nederlanden (16-17de E) kwam deze frontier in de vorm van Scandinavië en de Baltische staten, voor Groot-Brittannië in de vorm van eerst Ierland (17de E), dan de slavenhandel en de Caraïbische suikerproductie (18de E), voor de VS het agro-industrialisme van de Midwest (19de E) en later Zuid-Amerika en grote delen van de rest van de wereld (20ste E).

Arbeid en externe-natuur worden op gelijkaardige wijze door kapitaal gemobiliseerd. De externe natuur wordt gezien als gratis, een gift die goedkoop kan worden geëxploiteerd. De natuur wordt voorgesteld als leeg,

de oorspronkelijke bewoners worden genegeerd of van hun menselijkheid ontdaan. Bepaalde bevolkingsgroepen worden ook gezien als deel van die externe natuur zodat ze niet voor hun arbeid gecompenseerd moeten worden – inheemse bevolkingen, zwarte slaven, vrouwen, Joden. De Natuur wordt berekenbaar gemaakt met kaarten, arbeid met een prikklok. Beiden worden geëxploiteerd voor winst.

Talloze mechanismen moeten verhinderen dat deze goedkope input voor de productie duurder wordt. Vrouwen die zich verzetten tegen de onbetaalde huishoudelijke arbeid (reproductie van arbeidskrachten) worden verbrand als heksen. In Puerto Rico werden de slavenkampen omgevormd tot gevangnissen en in Barbados worden de witte knechten (Ieren en arme Engelsen die naar Amerika zijn geëmigreerd of geëxporteerd) gescheiden van de zwarte slaven uit angst voor de schade die de vereniging van de witte en de zwarte arbeider verenigd zouden kunnen aanrichten tegen het kapitaal.

Maar wat met de huidige crisis? Hier wordt het interessant. Met de volledige wereld betrokken in het kapitalistische systeem is het onduidelijk waar een nieuwe frontier gevonden kan worden voor een nieuwe productiecycclus. Een nieuwe frontier is dringend nodig voor het kapitaal om de onrust, die de fase van financiële speculatie veroorzaakt, af te leiden. Maar een dergelijke frontier staat niet direct aan de horizon. Zijn investeringen in ruimtemijnen, fracking en olie onder de poolkappen genoeg?

Waarschijnlijk niet, want doordat het geaccumuleerde kapitaal steeds groter wordt, moet een nieuwe frontier ook steeds groter zijn. Een dergelijke frontier is er niet, ze bestaat niet. Basta. Betekent dit het einde van het kapitalistische systeem?

DE GEEST VAN MALTHUS

Als we ons als groene beweging uitspreken over milieu en maatschappij moeten we ons ook bewust zijn van de valkuilen – en de milieu- en natuurbeweging heeft geen al te rooskleurige geschiedenis op dat vlak. Veel van de grote milieu- en natuurbewegingen – die hun oorsprong vinden in Noord-Amerika – waren in het verleden op verschillende momenten dicht geassocieerd met eugenetica³ en Thomas Malthus' populatietheorie. Tijd om een blik te werpen op de geest van Malthus in de milieubeweging.

In 1798 schreef Thomas Malthus: An Essay on the Principle of Population. Als er iets impressionant is aan het werk van Malthus, dan is het dat nooit eerder een academicus met zo'n pover werk vol contradicties toch zoveel aandacht kreeg. In zijn boek stelt Malthus dat de bevolkingsgroei groter is dan de economische groei, waardoor de bevolking op aarde onvermijdelijk op een plafond afstevent dat tot hongersnoden, oorlog en ziektes zal leiden. In zijn boek reageert Malthus op de optimistische ideeën die voortkwamen uit de Franse revolutie. Hij was tegen een recht op subsistentie (levensonderhoud) omdat hij geloofde dat sociale verbetering voor de arme bevolking door het plafond onmogelijk was. Malthus

paste populatie-theorieën uit de zoölogie toe op de mens en plaatste zo de mens terug in de externe-natuur. Hij had weinig vertrouwen in innovatie en geloofde dus dat de mens aan dezelfde restricties als dierenpopulaties onderhevig was. Maar de mens waar Malthus over schreef, was niet de geciviliseerde mens. Malthus zag twee soorten mensen en het was de tweede soort, de arme klassen, die aan de wetten van de natuur onderhevig waren. De armen hadden niet de morele zelf-restrictie van de hogere klassen om hun geboortecijfers onder controle te houden.

Malthusiaanse ideeën gingen rond in verschillende maten en vormen in de 19de en begin 20ste eeuw. Na de tweede wereldoorlog – waarin Hitler uit Malthus het idee kreeg van de noodzaak van een Derde Rijk, een grotere levensruimte voor het superieure Duitse volk – nam het Malthusianisme een ecologische vorm aan. Rachel Carson wordt vaak gezien als de grondlegger van de milieubeweging, maar Carson's Silent Spring kwam niet zomaar uit de lucht vallen. Fairfield Osborn en William Vogt kunnen net zo goed aanspraak maken op de titel van grondlegger. Eind 1940 schreven zij twee bestsellers in Malthusiaanse milieutheorie waarin ze milieudegradatie als de bedreiging zagen voor de

moderne wereldorde. De boeken vonden echter geen gehoor bij de regering van de Verenigde Staten, die net zoals de conservatie-beweging van de tijd haar vertrouwen legde bij planning en technologie.

Twee decennia later, met de wijzigende politieke situatie van de koude oorlog en interne politieke onrust, kwam hier verandering in. In de jaren 1960 groeide de wereldpopulatie ongezien. Door de eisen van de burgerrechtenbeweging en de urbane spanningen werd de armoede van de zwarte bevolking plots een urgent politiek probleem. En de toenemende internationale spanningen in een periode van groeiende economische afhankelijkheid van buitenlandse grondstoffen, drukte de neus van beleidsmakers op het feit dat natuurlijke hulpbronnen niet eindeloos zijn. Overpopulatie leek beide problemen te verergeren en het Malthusiaans gedachtengoed scheerde steeds hogere toppen. In 1968 publiceerde Paul Ehrlich het alarmistische The Population Bomb, waarin hij suggesties deed om het vruchtbaarheidscijfer te verlagen door zowel vrijwillige als dwingende middelen.

In de jaren 1970 bereikte de Malthusiaanse milieubeweging haar hoogtepunt. Tijdens de eerste Earthday in 1970 ging de ene na de andere speech over

overpopulatie. Een spreker aan Indiana University gooide anticonceptiepillen in de menigte, bumperstickers en badges met slogans als "Let's not be sardines" en "The Population Bomb is Everyone's Baby" werden vlijtig uitgedeeld. Aan verschillende universiteiten werden actiegroepen opgezet van studenten en professoren. Voor een korte periode had de beweging aanhangers bij alle politieke fracties. Feministen verbonden zichzelf met promotie van anticonceptie en abortusrechten. Conservatieven waren bang voor de opkomende jeugd in de steden die zowel in nummers als in mondigheid toenam.

Echter, vanaf 1970 begon de tegenreactie ook te groeien. Malthus was altijd al geassocieerd geweest met eugenetica en verschrikkelijke misbruiken van zijn aanhangers komen aan het licht in de jaren 1970. Sterilisatie- en abortuscampagnes richtten zich specifiek op arme en zwarte buurten. Tegen 1970 zijn 64 000 Amerikanen gedwongen gesteriliseerd. Sommige vrouwen – voornamelijk Native-Americans, werden gesteriliseerd zonder dat ze het wisten terwijl ze medische bijstand zochten voor een andere kwaal. Gevangenen en mensen met mentale ziektes, epilepsie, een handicap of mensen die gewoon te arm waren, werden niet geacht

kinderen te krijgen. Onder Amerikaans advies werd sterilisatie officieel beleid in India tijdens "The Emergency." Afro-Amerikanen verzetten zich tegen het paternalisme en de eugenetica van de Malthusiaanse milieubeweging. En naargelang de roep voor gedwongen maatregelen toenam, verschoof de focus van feministen naar de keuze van het individu en het recht om kinderen te krijgen. Daarbovenop maakt Richard Nixon opgang in conservatieve hoek met de belofte om de liberale abortusrechten terug te schroeven. Naast de fouten in de methode van populatiereductie, werd ook de analyse van Malthus' volgelingen onder vuur genomen. Anti-imperialisten bekritiseerden dat, door oorzaken als kolonialisme, slecht bestuur en exploitatie te negeren, de Malthusianen armoede en andere complexe problemen reduceerden tot de factor populatie – en zo de armen de schuld gaf van hun eigen armoede. De beweging implodeert en in 1984 verklaarde Reagan dat populatiegroei maar een "neutraal" effect heeft op de maatschappij. Ehrlich's schoorvoetende toegeving dat interne verschillen in milieu impact tussen rijk en arm toch belangrijker zijn dan eerst werd beweerd, kwam te laat om de beweging nog te redden.

De jaren 1950 en 1960 waren een unieke periode waarin de link tussen lokale en globale problemen werd gelegd. Natie, klasse, generatie en gender werden verbonden met zowel de buurt als

met internationale relaties. Het brede perspectief van Malthus, dat niet enkel iets zei over "natuur" maar ook over armoede, onrust en oorlog was wat de milieubeweging tot haar hoogtepunt bracht in 1970, maar we moeten opletten hoe die link gelegd wordt, want het Malthusiaanse narratief bevatte al vanaf het begin haar eigen destructie. Het is de periode waarin het individu en de consumptiezijde in de analyse van milieuproblemen triomfeert over de klassenanalyse en de aanbodzijde. Welke lessen kunnen we hieruit trekken voor een toekomstige breed gedragen milieubeweging?

Ten eerste zal de milieubeweging geen milieubeweging zijn in de betekenis van milieu als enkel betrekking hebbend op de externe natuur. Een beweging die zich op een enkel issue concentreert terwijl ze de systemische samenhang negeert, loopt het risico om socio-economische verschillen te vergroten in plaats van een blok voor sociale verandering te vormen. Ook de JNM zal moeten beslissen of haar M enkel voor Milieu staat of voor Maatschappij. Ten tweede zal de beweging niet Malthusiaans zijn. Wanneer je tien procent van de ballen in een ballenbad vervangt door basketballen, is het feit dat het ballenbad overstroomt dan het gevolg van te veel ballen of de grote van de ballen? Het Malthusiaanse perspectief is een doodlopende straat (niet in het minste omdat je de wereld niet simpel kunt voorstellen als een ballenbad), dat enkel het risico loopt paternalistische

of eugenetische neigingen te krijgen. Ook in de JNM hoor je soms de geest van Malthus voorbijvliegen. Het is dan ook een simpel en aantrekkelijk narratief, maar laten we dat eindelijk voor eens en altijd begraven. Ten derde blijkt het consumptie-narratief dat het leeuwendeel van de verantwoordelijkheid bij het individu legt, eerder een verlamdend dan een revolutionair effect te hebben. In onze huidige kijk heeft elk individu verantwoordelijkheid over haar persoonlijke daden, maar niet over de maatschappij. Dat perspectief moet worden omgedraaid. Als beweging moeten we mogelijks individuele verantwoordelijkheid negeren om een breder milieugericht klassenbewustzijn te creëren. Vandaar mijn oproep als een bijna-oude sok aan zij die na mij komen: focus je pijlen niet op de mens in de straat die plasticen rietjes gebruiken, maar probeer een bredere coalitie te bouwen door op de producent te mikken. Let bij een divestment actie op dat je niet vertrekt vanuit de schaamte van de spaarder, maar vanuit een klassenactie tegen de investeerder in vuile beleggingen. Blokkeer bij een plasticactie niet de uitgang van een supermarkt met vuilniszakken, maar die van het hoofdkantoor. Spreek, onderwijs, rekruteer; beleer niet. Power to the People!

NOG MEER LEUKS...

Aan te bevelen literatuur:

- Een geschiedenis van de wereld in 7 goedkope zaken – Raj Patel & Jason W. Moore (zeer leesbaar)
- Capitalism in the Web of Life – Jason W. Moore (moeilijk)
- Natural Causes: Essays in Ecological Marxism – James O'Connor (moeilijk)
- The Malthusian Moment – Thomas Robertson (leesbaar)

Foto door Simon Vandepitte

ER IS LEVEN NA JE 26STE!!

Door Willem Van Echelpoel

Een sprookje...

Sluit eventjes je ogen en stel je het volgende voor: een plek in Vlaanderen, met om je heen véél groene ruimte. Een plek waar zelfvoorzienend zijn en ecologisch leven de standaard is. Waar verbondenheid met anderen centraal staat. Waar samen wordt gebouwd aan een veerkrachtige toekomst. Waar geleefd wordt in een gemeenschap die energie opwekt, letterlijk en figuurlijk!

Dat moet een sprookje zijn...

Niets is minder waar! In de dorpskern van Borlo, een klein dorpje in Limburg, leeft een groep enthousiastelingen op een hoeve. Zij zijn, samen met vrijwilligers, volop bezig dit sprookje om te toveren tot de werkelijkheid! En dat sprookje op aarde heeft een naam. Met veel plezier stel ik jullie voor aan het Abtshof!

De kern van het project is een historische vierkantshoeve uit de 17de eeuw. De hoeve staat op een plek waar al zeker 1000 jaar bewoning is, dankzij de vele bronnen die er zuiver grondwater voorzien. En aan die goedgevulde geschiedenis, breien de huidige bewoners graag een nieuw stukje.

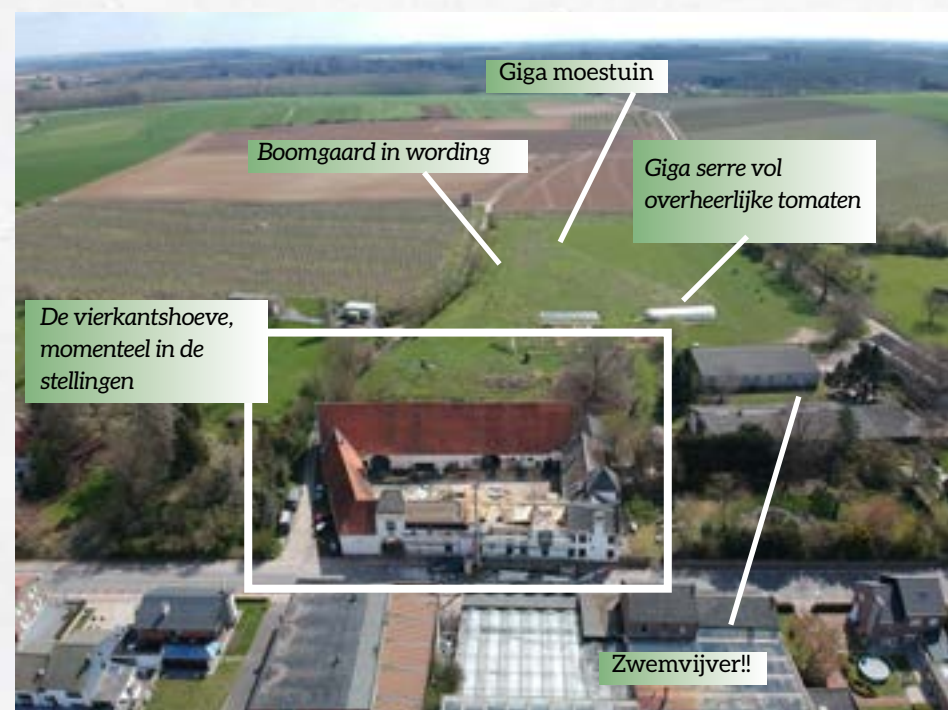
Ze bouwen de hoeve om tot een cohousing-gemeenschap

Het verhaal van twee oude sokken die hun droom waarmaken in Limburg ...

waar plaats zal zijn voor bijna 30 bewoners, van eender welke generatie! Naast een eigen woonunit, zijn er gemeenschappelijke ruimtes zoals een grote keuken en zaal, ateliers, logeerkamers, een wasplaats... en massa's buitenruimte vol klimbomen, met een zwembad, wilde tuinen vol prachtige kriebelbeesten, planten en nog zo veel meer! Daar komt nog eens een stuk grond van 2 ha bij, waarop de bewoners en de vrijwilligers hard

samenwerken om zichzelf te voorzien van heerlijke, verse, biologische groenten en fruit. De droom van elke JNM'er, zou je wel kunnen zeggen. En dat mag je wel heel letterlijk nemen...

In de groep bewoners zitten twee oude sokken van JNM. Kim komt van afdeling Leuven en Pieter van afdeling H-Z. Dankzij JNM leerden zij wild te durven dromen en vandaag kunnen ze met heel veel trots zeggen dat ze die

* WWOOF staat voor 'World Wide Opportunities on Organic Farms'. Als WWOOF'er ga je wereldwijd in projecten die actief bezig zijn met biologische landbouw meewerken als vrijwilliger. Je leert enorm veel bij over de levensstijl, en in ruil voor je werk krijg je onderdak en eten. Doe daar nog eens een hoop zalige ontmoetingen en eindeloze sfeer en gezelligheid bovenop en je begint te twijfelen waarom je ooit gewoon zou gaan werken of studeren...

Meer info op wwof.net

knotsgekke droom van hun aan het waarmaken zijn!

Na vorige zomer ging ik een half jaar in het Abtshof wonen om er als WWOOF'er * mee te werken. Nu, een half jaar later, keerde ik terug om voor jullie dit artikel te maken. Lees het met veel plezier, en vertel erover aan iedereen die het horen wil: je ouders, je afdelingsgenootjes, je vrienden en je kat!

Enkele vragen aan Kim en Pieter...

Leven in een eco-community

Hoe werkt dat, ecologisch en zelfvoorzienend leven?

"Het gaat niet vanzelf, maar na alle stappen die je zet wil je niet meer terug! Het is voor ons bijvoorbeeld moeilijk om niet-seizoensgebonden of niet-lokale groenten en fruit te kopen in de winkel! Niet alleen omdat dit zo ecologisch onverantwoord is, maar ook omdat je het echt proeft. Wat je zelf op een bewuste manier kweekt, is zo veel lekkerder!"

"We merken nu met de verbouwingen die we doen, dat het moeilijk is om keuzes te maken. Niets is 100% ecologisch en we moeten het project ook betaalbaar houden. We streven ernaar om na de verbouwingen zo energie-efficiënt mogelijk te zijn en liefst volledig CO2-neutraal. Maar dan merk je soms dat je dingen zelf moet doen, omdat aannemers nog niet weten hoe ze met bepaalde technieken moeten werken bijvoorbeeld voor ecologische isolatie. Maar laat dat je niet tegenhouden!"

Hoe werkt dat, het gemeenschapsleven?

"Dat loopt eigenlijk vanzelf, want het voelt heel logisch! Voldoende communicatie is daarbij enorm belangrijk. Er zijn zo immens veel voordelen aan het gemeenschapsleven. De energie die je extra steekt in communicatie, is het dan ook helemaal waard. Bovendien, wanneer niemand de baas of eindverantwoordelijke is, voelt iedereen zich betrokken en verantwoordelijk. Het was een bewuste keuze om te gaan voor een project zonder trekker(s), waar iedereen even veel inspraak heeft. En daar hebben we geen spijt van."

Waarom wonen in een eco-community?

"Net zoals het een, toekomstgewijs, logische keuze is om klein te gaan wonen in de stad, voelde het voor ons heel erg logisch om in een ecologische gemeenschap te gaan wonen op het platteland. Op deze manier kunnen we ruimte, kansen en voorzieningen creëren voor zij die in de stad leven en daar even aan willen ontsnappen. Dat begrijpen wij heel goed. De meesten onder ons woonden zelf lang

in de stad en het werd tijd om dichterbij de natuur te gaan wonen. En dat zonder echt afgezonderd te leven. Doordat we mensen uit de steden een plek willen geven om naartoe te komen, komt de stad ook altijd een beetje naar ons!"

"In een ideaal toekomstscenario zijn dorpen op het platteland een verzameling van bewoning en gemeenschappen zoals de onze, omgeven door open groene ruimte. Handige netwerken van openbaar vervoer verbinden dan de steden met de dorpen om de stedelingen de kans te geven om te komen genieten van het groen en de rust! Omgekeerd krijgen dorpen dan ook toegang tot alles wat er in de stad te vinden valt.

Daarbovenop zouden die plattelandsgemeenschappen dan ook de steden van eten kunnen voorzien. Daar zijn we nog lang niet, maar op deze manier zetten we toch al stappen in die richting!"

Dromen na JNM

Wat is jullie bijgebleven uit JNM, dat jullie vandaag in het project goed kunnen gebruiken?

“JNM leerde ons gigantisch veel. Allereerst is er de praktische kant van een organisatie. Werken met een horizontale structuur (niemand staat boven iemand anders) creëert een gelijkwaardigheidsgevoel. Dat doen we hier zowel tussen de bewoners onderling als tussen ons en vrijwilligers. Die mindset laat ons toe om niet alleen samen te werken maar ook van elkaar te leren. Dat gaat om inspireren en geïnspireerd worden: we kunnen allemaal iets voor elkaar betekenen!”

“Dan heb je nog eens het begrijpen van de natuur en de ecologische levensstijl die we meekregen en hier stevig naar voor laten komen.”

“En uiteraard: de kracht van vrijwilligerswerk! Daar bouwen we nu op verder! Samen met een groep enthousiastelingen kun je magische dingen bereiken! Bovendien werkt het in twee richtingen. Wij als project krijgen helpende handen voor al het werk dat we ondernemen. Wie komt helpen krijgt op hun beurt zalige nieuwe ervaringen, skills en een goedgevulde buik! Win-win!”

“Wat ook telt, is hoe je in JNM de kans krijgt om net dat stapje verder te gaan, binnen een gezamenlijk gedragen visie. De organisatie en de andere JNM'ers maken het mogelijk om initiatieven te nemen! Ook al is het een knettergek idee!”

“Zeker niet te onderschatten en minstens even cruciaal, is het oog voor een goeie sfeer! Dit project laat ons toe om elke dag van de week de kampsfeer op te snuiven, ook al hebben we een job buitenshuis. Een kampvuur maken, een plons in de vijver, een wandeling door de natuurlijke tuin of een klimwedstrijd in de boom. JNM-herinneringen zijn nooit

ver weg!”

“Een gouden tip om de kampsfeer helemaal op en top te krijgen: zet eens een compost-WC in je tuin! Er is niets beter dan zoals op kamp kakken met een schoon uitzicht! Je gaat die HUDO nog missen, geloof ons!”

Wat wil je de lezers nog meegeven?

“Durf wild te dromen en durf die dromen waar te maken! Het kan wel degelijk anders. Je moet het gewoon doen! Ja, het kost moeite om je levensstijl drastisch aan te passen. Gelukkig is het elk kleine beetje van die moeite helemaal waard!

Ga de uitdaging nooit uit de weg! Er is nog hoop dat we op een dag gaan kunnen zeggen: ‘t is toch nog goed gekomen met de natuur, met ons, met de planeet. En daar droegen wij ons steentje in bij! In die zin is wat wij hier doen een vorm van activisme! Het is inspireren, hoop geven, aankaarten wat er scheef loopt en het beter proberen doen! Dat is gewoon activisme in de vorm van een levensstijl. Dus zoek wat die levensstijl voor jou kan zijn en doe je ding! We zijn heel erg benieuwd naar wat de volgende generaties gaan doen en hopen ook weer door hen geïnspireerd te mogen worden!”

Alle foto's door Het abtshof CVBA!

Voor je vertrekt:

Het Abtshof is op zoek naar jou!

- Kriebelt het bij jou om mee te werken aan dit fantastische project?
- Heb je zin om met je ini's op biologisch landbouwweekend te gaan?
- Wil je eens uitpluizen of jij en of je ouders in het Abtshof zouden kunnen wonen?
- Nog op zoek naar een plaats om met je bestuur te komen teambuilden?

Eén adres voor al je vragen: de Thewitstraat, nummer 17 te 3891 Borlo

Je kan natuurlijk gerust ook eerst een mailtje sturen, dan hoeft je niet per se helemaal naar Limburg. Dat doe je naar: info@abtshof.be of bel even naar +32 479 26 76 39!

Neem gerust ook een kijkje op de website www.abtshof.be en de Facebookpagina “Het Abtshof”. Daar vind je alle evenementen, werkdagen en ander leuks dat je van dit project kan verwachten binnenkort!

NIEUWS UIT NATIONAAL

door Lore Bonte

D&A - niet te zat debat

De Drugs- en Alcoholverantwoordelijken organiseerden een groots "Niet-te-zat-debat". Hierin stonden HB'ers, afdelingsvrijwilligers en leden stil bij ons Drugs- en Alcoholbeleid. Oude Sokken werden uitgenodigd om te vertellen hoe het er "in hunnen tijd" aan toe ging. Er werd in een heuse Kahoot-quiz gecontroleerd hoe het zat met de kennis over alcohol en drugs en de gevolgen hiervan. Bovenal werd er gepolst naar de behoeften van vrijwilligers om hier beter mee om te gaan, zodat we iedereen beter kunnen ondersteunen hierin.

Appel - peer - sleedoorn

Ook de WiP (Winkelploeg) heeft niet stilgezeten en komt weer op de proppen met een nieuw project. Hierin spelen de smaken appel, peer en sleedoorn de hoofdrol. Waarschijnlijk voel je het al aankomen, maar ik zeg voor de duidelijkheid wat dit betekent: er komt een echt JNM-sap. Blijf de WiP zeker volgen voor verdere updates hierover.

Ook deze Euglena geven we jullie graag een kijkje in de bezigheden van JNM Nationaal. Wat hebben de ploegen allemaal uitgestoken? Welke beslissingen zijn er genomen? Welke projecten lopen als een trein? Lees alles hier!

Startdagpakketten

Zoals elk jaar werken de Afdelingsondersteuningsploeg en Communicatieploeg samen aan de startdagpakketten. Dankzij deze dozen vol promomateriaal krijgen de afdelingen een boost in het promoveren, specifiek rond de startdagen. Ik ben al benieuwd naar de gadgets die er dit jaar gaan inzitten.

JNM statuten

Jullie hebben het ongetwijfeld al gehoord: de Wet 'Vennootschappen en Verenigingen' is er! Omdat JNM een VZW (vereniging zonder winstoogmerk) is, moeten we onze structuur ook aanpassen aan deze nieuwe wet. Voor ons betekent dit vooral dat we de Algemene Vergadering en de Raad van Bestuur anders zullen (moeten) aanpakken. Hier wordt momenteel druk over vergaderd. Tegen het Congres kunnen jullie het resultaat van al dit denkwerk bekijken en er mee over discussiëren.

Applausje voor alle fietsers

Als JNM'ers willen we natuurlijk zoveel mogelijk mensen op de fiets krijgen. Als duwtje in de rug voor alle pendelende fietsers zorgde de Milieuwerkgroep voor applaudisserende JNM'ers, verdeeld over heel Vlaanderen en Brussel.

COLUMN JAAR VAN DE LAATSTE EEN NALATENSCHAP

door Jorn Van de Velde

Dit is de laatste Euglena waarin ik laat bezinken wat het betekent om oude sok te worden. Dat stemt me tot nadenken. Nog enkele maanden en ik zwaai JNM uit. Tevreden en blij, want er zijn zoveel enthousiaste vrijwilligers dat ik weet dat JNM zonder mij even goed verder blijft draaien. Maar ergens vraag ik me toch ook af of ik niet meer dan een radertje in het hele systeem was. Een systeem dat geweldig mooie dingen doet. Hoe en waarvoor zal ik herinnerd worden?

Ik heb veel gedaan.

Verschillende functies in mijn afdeling, cursussen gegeven, beleid vormgegeven, kampen georganiseerd. Nu, ik wil hier geen lijstje van verwezenlijkingen van maken. Wat elke JNM'er doet, is waardevol. En dan moet ik toegeven: het meest waardevolle dat ik wellicht gedaan heb, was een liefde voor spreadsheets in JNM proberen verspreiden. Want laten we eerlijk zijn: een goede spreadsheet is de basis van veel goede samenwerkingen.

Een goede spreadsheet is ongemeen sexy. Uit een goede spreadsheet kan je de werking van de hele JNM afleiden. En zo zijn er wel wat spreadsheets. Ja, spreadsheets, het is iets van mij.

Het heeft niet veel gescheeld en ik was bondsping (toen heette het nog zo) geworden. En dan had ik uren kunnen besteden aan de spreadsheet der spreadsheets: de uitgaven en de begroting van JNM. Gelukkig heb ik als kampping enkele uren versleten in de financiële kampverslagen. Aan de formules die daarin staan, heb ik nog steeds heerlijke herinneringen. Links tussen tabbladen! Of de vele onkostennota's, met keuzemenu's in de spreadsheet. Al zijn de spreadsheets waar ik zelf aan bijgedragen heb, nog essentiëler. De eerste werkdocumenten van de huidige beleidsnota, bijvoorbeeld. Verder dan de mailwisseling tussen mij en Evelyne, de toenmalige BOM (of was het al Elise?) zijn die amper geraakt. Maar ze vormden een basis voor veel denkwerk. Een beter voorbeeld is het AHHR, Ad Hoc Huishoudelijk reglement, dat een basis vormt voor de herinneringen van JNM. Het was een eer om hieraan bijgedragen te hebben.

Je merkt het: ik heb de spreadsheets van JNM mee kunnen uittekenen en zij hebben mij getekend. Een spreadsheet mag dan een simpele combinatie

van rijen en kolommen lijken, mits de juiste formules, kleuren, lijnen en selecties, wordt het zoveel meer. Een verhaal van een organisatie. Een groeipad. Een heden en verleden, samengevat in enkele cijfers, woorden, horizontaal en verticaal. Spreadsheets lijken ook altijd eeuwig te kunnen blijven groeien: van kolom A tot Z tot AZ tot ZAA en verder. Eerlijk is eerlijk: de mogelijkheden lijken eindeloos! En daarmee komen spreadsheets overeen met de energie die ik zo vaak in JNM'ers zie.

Ik zie eigenlijk maar één groot nadeel aan een spreadsheet: ik krijg honger door heel de tijd aan spreads te denken. Dat gezegde zijnde: als we het spreadbook in een spreadsheet gieten, gaat het dan eindelijk klaar zijn? Excel of Google spreadsheets, het maakt me eigenlijk niet zoveel uit.

Minigids Vlinders

Hield je ook van de zoekkaarten als pieper, dan is dit gidsje over vlinders een echte aanrader. Een handige uitvouwkaart om dagvlinders te herkennen. In deze minigids staan de afmetingen, determinatiekenmerken en vliegtijden erbij waardoor je makkelijker de dagvlinders kan herkennen.
€6,95/ledenprijs €5,18

Duurzaam reizen

Dit is hét boek voor iedereen die duurzaam en verantwoord op reis wil gaan. Het leidt naar prachtige pareltjes binnen Europa zonder dat je last hoeft te hebben van vliegschaamte. Met praktische tips die groener reizen een stuk gemakkelijker maken, zoals een groene paklijst, een stappenplan voor het kiezen van het juiste vervoermiddel en feitelijke informatie over de uitstoot die we maken. Een stimulans om met een nieuwe blik naar de wereld te kijken.
€21,99/ledenprijs €18,69

JNM Winkel
Kortrijksepoortstraat 192
9000 Gent

Openingsuren:
di - vrij: 14u - 18u
eerste zat v/d maand: 10u - 18u

Webshop:
www.jnm.be/winkel

JNM Cadeaulidmaatschap

Wil je iemand uit je vriendenkring, familie of je favoriete crush aan de bushalte verrassen met een lidkaart van je beestigste jeugdbeweging of anders gezegd de JNM. Dat kan met behulp van dit fantastisch cadeau! Hopelijk maak je hier iemand heel gelukkig mee!
€24,00

*Prijzen kunnen variëren
op de webshop en/of in de
fysieke winkel*

Jnm Postkaart-Kind

Als je deze zomer tijdens een Jnm kamp een kaartje wilt, sturen naar je ouders of oma en opa dan is deze JNM postkaart perfect geschikt voor jou.. De postkaart is ecologisch: ze is gedrukt op FSC-papier en de inkt is gemaakt zonder chemicaliën.
€0,50/ledenprijs €0,43